

PERSONALNÁ A SOCIÁLNA VÝCHOVA
(PaedDr. Alena Doušková, PhD.)
2003

Tradičné chápanie výchovy:

Akceptácia všestranného rozvoja osobnosti na základe uplatňovania zložiek výchovy, potreby spoločnosti .

Výchova človeka sa vníma v zmysle jeho formovania podľa jednotne stanovených cieľov, obsahov, postupov- slabá vlastná sebarealizácia, učebný a výchovný program je naprogramovaný zvonka, kde odlišnosti, svojskosť jednotlivca je prekážkou.

Humanistická orientácia výchovy:

Individuálna osobnosť ako ústredný princíp, stredobod výstavby pedagogickej teórie a praxe. Uprednostňuje – záujmy, potreby sebarealizujúceho sa jedinca, považuje žiaka za hodnotnú osobnosť, za autonómneho, slobodného, nezávislého aktéra procesu výchovy , spoluautora sebarozvoja, ktorý je spoluzodpovedný za vlastnú výchovu.

Sleduje / Kosová 1995 /

- jedinečnosť žiaka ako výsledok výchovy, rešpektovanie ako prostriedok výchovy.....
- sebarozvoj žiaka - ako výsledok výchovy, stále uplatňovanie sebapoznania, sebariadenia a sebahodnotenia v edukačnom procese....
- celosťnosť rozvoja osobnosti s vyváženým rozvojom všetkých jej stránok a všetkých jej vzťahov k svetu.. vnímanie výchovy ako vzťahu jedinečných osobností, kt. zdôrazňuje dôležitosť interpersonalných a intrapersonálnych kvalít, pozitívnych zážitkov vo výchove a výučbe.

Podľa Šveca osobnostná a sociálna vzťahová stránka výučby predstavuje v humanistických poňatiach školovania ich systemotvorný základ.

Princípy /podľa Šveca/:

1. žiakocentrická výučba/odklon od výučby v kt. učiteľ je v centre celého diania, vychádza z vlastných učebných a životných potrieb a možností žiaka ako aj činného subjektu vlastnej výchovy.
2. adresnej personalizácie výučby - výučba šitá na osobné miery žiaka prostredníctvom individualizácie jeho učebného postupu a facilitácie /podpory/ jeho sebautvárania.
3. výchovy k osobnej nezávislosti - prostredníctvom samostatného učenia za podpory kooperatívneho vyučovania.
4. činnosťného učenia sa účastníckym konaním –využívanie len tých postupov ,kde je dieťa tvorivo činné(konstruovanie poznatkov, objavovania, vynaliezanie, tvorba).
5. Súbežného intelektového a sociálnoemočného rozvoja - zníženie dôrazu len na kognitívnu sféru osobnosti a zdôraznenia rozvoja citov, vôle, postojov.
6. Zvýznamnenia vnútroosobných kvalít a medziosobných spôsobilosti - preferovať pred znalosťou faktografických informácií najmä empatiu, komunikáciu, kooperáciu, prosociálnu hodnotovú orientáciu.
7. Učenia sa osobným prežívaním a otvoreným komunikovaním - znížiť dôraz na výkon v školskej práci v prospech zážitkového, spontánneho a vnútorne motivovaného učenia.
8. Antistresovej socioemočnej klímy-vytvoriť bezpečné a stimulatívne prostredie.
9. Otvorené učenie a slobodné učenie - založene na výbere podnetov z vonkajšieho prostredia, možnosti improvizovať s nimi, meniť rozhodnutia o postupe, sebarealizovať sa v situáciách učenia.
10. Metodicko - organizačnej adekvatnosti prostriedkov a podmienok humanistic. cieľom výučby.

Pojem personálna /osobná/ a sociálna výchova:

+ na jednej strane humanistická výchova, osobnostná výchova /P.C.E. person centred edukation/ - na osobnosť orientovaná výchova.

+ na druhej strane sociálnoafektívna, prosociálna výchova – preferujúca sociálny aspekt

+ personálna sociálna výchova, konfluentná /splývavá kognitívna a nonkognitívna / výchova - zohľadňujúca oba aspekty

+ Od roku 1990 v Čechách zaviedol študijný predmet osobnostná a sociálna výchova.

Osobnostná výchova zahŕňa v sebe jednotu 2zložiek osobnej /interpersonálnej/ a sociálnej /intrapersonálnej/.

Tento pojem/personálna a sociál.výchova/sa chápe v 2.rovinách:

1. jednak ako označenie pre celkový charakter /podstatu/ pedagogic. teórie -zahŕňa celú pedagogickú teóriu, metodologický prístup k nej.
2. označenie len pre tú časť pedag. teórie ,ktorá sa špecificky venuje problematike rozvíjania vzťahov človeka k sebe samému a k iným ľuďom .

Vymedzenie obsahu pojmu „personálna a sociálna výchova“:

3 základné vzťahy v živote človeka odvodit' 3.tri základné dimenzie vzdelanosti :

- vzťah k sebe samému—osobnostná dimenzia vzdelanosti ..

- vzťah k ľuďom——sociálna dimenzia vzdelanosti ..
- vzťah k predmetnému svetu——obsahová/kultúrna/dimenzia vzdelanosti.

Trojaké vzťahy/k sebe, k ľuďom, k svetu/:

1. Poznávací vzťah sa realizuje prostredníctvom poznávacích procesov ,ktoré sa v ňom súčasne aj rozvíjajú, zjednodušené človek ním buduje svoje vedomosti..
2. Pretvárací vzťah sa realizuje prostredníctvom rôznych schopností človeka, rozvíja najmä svoje schopnosti.
3. Hodnotiací vzťah sa realizuje posúdením citov a rozumom a buduje ním hierarchiu svojich hodnôt- svoje postoje. Vzťahy nie sú izolované napr. v hodnotiacom vzťahu aj keď ťažisko je na postojoch, sa prejavujú aj vedomosti a schopnosti a pod.
4. Dorozumievací vzťah človek vyjadruje a komunikuje navonok.

Psychologický pohľad: v každom vzťahu hrá rozhodujúcu úlohu iná stránka osobnosti:

- + poznávacom najmä kognitívna,
- + v hodnotiacom najmä afektívna,
- + v pretváracom najmä psycho – motorická.

Interakciou so skutočnosťou človeka realizuje 3 základne stránky svojej osobnosti, ktoré súčasne rozvíja.

Filozofický aspekt:	Psychologický aspekt:
+ vzťah poznávací /vedomosti/ -	realizuje sa cez kognitívnu stránku
+ vzťah pretvárací /schopnosti/ -	psycho-motorickú stránku
+ vzťah hodnotiaci/postoje/ -	afektívnu stránku

Štruktúra obsahu personálnej a sociálnej výchovy: Predmetom sú 2.procesy rozvoja človeka, v ktorých má byť učiteľ dieťaťu pomocníkom a sprievodcom. Proces jeho personalizácie /stavanie sa osobnosťou/ a socializácie /stavanie sa členom society, komunity/ a o ich vzájomný vzťah.

Plnohodnotná osobnosť podľa Kučerovej / charakteristika/:

- autentická teda pravá, skutočná, ktorá je sama sebou, znamená naučiť sa uvedoméle riadiť svoj vlastný život, projektovať svoju budúcnosť a sebarealizovať sa.
- tvorivá,
- slobodná
- zodpovedná
- totálna
- celistvá.

Procesy personalizácie a socializácie su dialekticky spojené.

W. Schulz: autonómiu nemožno nikdy získať individuálne, alebo dokonca na úkor ostatných ,ale vždy spolu s ostatnými, a to zodpovednosťou voči všetkým ostatným /Peterssen 1993/. Kaiser-Kaiserová 1992 proces personalizácie jednotlivca nepodrad'ujeme procesu socializácie jednotlivca, považujeme za rovnocenné, kt. majú spoločné ale i špecifické znaky a úlohy.

Podľa Helusa: autoregulujúca sa osobnosť charakterizovaná:

- rozvinutým vedomím - reflexiou vonkajšej predmetnej a sociálnej skutočnosti.
- rozvinutým sebavedomím - reflexiou seba samého.

Podľa E.Greenbergovej je perspektívnym cieľom vývinu človeka psychosociálna zrelosť, pri ktorej musí disponovať dvoma kvalitami:

- 1) autonómnosť - schopnosť byť kompetentným jedincem,
- 2) sociálna zodpovednosť - schopnosť byť kompetentným členom spoločnosti , ktorá obsahuje sociálnu zviazanosť, otvorenosť pre sociálne zmeny a toleranciu voči individuálnym a kultúrnym rozdielom.

Koncepcia osobnosti a jej vývinu. - z pedagogického a antropogogického hľadiska je osobnosť, biogénne, psychogénne a sociogénne determinovaná a integrovaná a výchovou rozvíjaná celistvá osobitosť ľudskej individuality /Švec 1995/.

Cieľom výchovy je rozvinutá osobnosť, ktorá riadi seba samu.

Osobnosť je „človek , ktorý je subjektom , to znamená , že spoluvytvára svet, v ktorom a ktorým sa sám ďalej spätne rozvíja“ /Helus 1982/.

Osobnosť je:

- osobitosť ľudskej individuality
- dynamický zdroj vlastnej existencie
- autoregulujúci sa subjekt.

Osobnosťou je tak dospelý, ako aj dieťa, tak vynikajúci ako aj slabý žiak.

Väčšina koncepcií zahŕňajú v sebe aspekty oboch pólův, ako osobný tak aj sociálny, sú významne pre personalnú a sociálnu výchovu.

Prefotiť tabuľku č.str.16

Behaviorizmus - predstavuje samostatný myšlienkový smer, stojí výrazne na pozícii determinácie vývinu osobnosti zvonku, osobnosť môže byť „naučená a odnaučená“ na zaklade podnetov zvonka, slobodné ľudské reakcie sú v podstate nepatrné. Predstaviteľ: klasického **Pavlov** a operačného **Skinner**. Základným mechanizmom učenia je posilnenie reakcie na podnet, aby sa podporila tendencia k jej opakovaniu a aby sa redukovala určitá potreba.

Podľa Dollarda a Millera osobnosť nie je vrodená, ale skladá sa z návykov, ktoré si osvojuje učením.

Interpersonálna teória osobnosti - osobnosť predovšetkým výsledkom interpersonálnych vzťahov. Podľa Horneyová spojila prvky psychoanalýzy so silným sociálnym hľadiskom do 3. druhov interpersonálnych vzťahov:

1. dieťa pohybuje smerom k ľuďom - získať náklonnosť, závisieť na nich, osobnú bezpečnosť
2. dieťa pohybuje proti ľuďom - pocit nedôvery voči spoločnosti, spôsob prežitia je agresívne správanie, poraziť ostatných
3. dieťa pohybuje smerom od ľudí - nechce k nim patriť, ani bojovať, vymaniť zo vzťahu k nim v presvedčení, že mu nerozumejú a nezáleží im na ňom.

Psychosociálna teória osobnosti - obmedzujú význam pudových motívov vo vývine osobnosti, aj keď ich pôsobenie uznávajú, vyvažujú ich vplyvmi spoločenskými a kultúrnymi.

Predstaviteľ E. From - osobnosť je celok zdedených a získaných duševných vlastností, ktoré sú pre jednotlivcov príznačné a robia každého jednotlivca jedinečným. 2 zložiek

- a) temperament /konštitučný, trvalý/
- b) charakter /utvára sa hodnotovými voľmi jedinca, ovplyvňovaným sociokultúrnym okolím, v ňom sa realizuje osobnostné prispôbenie.

E. Eriksona - delí na 8. štádií:

- 1) Dôvera verzus základná nedôvera /od 12-18 mesiacov/ - vytvoriť základnú dôveru v svet, pocit, že ľudia a svet okolo sú spoľahliví. Príklad - matka uspokojuje potreby dieťaťa a dieťa potreby matky. Cnosťou je nádej.
- 2) Samostatnosť verzus pocit hanby a pochybnosti /od 12-18 až 3 rokov/ - výrazná snaha po samostatnosti, po uplatnení vlastnej vôle /„ja sám“/ ak sú obmedzované utlmí sa snaha dieťaťa po sebaujadrení, bezmocnosť, neúspech pri ovládaní telesných funkcií, pochybuje o svojich schopnostiach, pocit hanby. Cnosťou je vôľa
- 3) Iniciatíva verzus vina /3-6r./ - snaha prebrať iniciatívu /vedie k presvedčeniu, že sú sami sebou/ Dieťa v tomto období potrebuje priestor pre fantáziu, hry s rodičmi i dospelými, musí byť vedené k plneniu primeraných povinností. Cnosťou je účelovosť.
- 4) Usilovnosť verzus menejcennosť /6-12r./ významnú úlohu zohráva škola a rovesníci, ktorí sa porovnávajú v školských výkonoch, pozitívne riešenie krízy tohto obdobia znamená naučiť dieťa veriť vo vlastné sily, ale vyvážené aj orientovať sa na dobré medziľudské vzťahy. Ide o vedomie kompetencie.
- 5) Identita verzus rolový zmätok /12-18/ problém hľadania vlastnej identity, odpoveď na otázku „kto som?“ „mať isté ideály a povinnosti, individuálnej vyhradenosti, začlenenia do sveta dospelých. Želanou cnosťou je vernosť povolaniu a ideálom.
- 6) Dôvernosť /intimita/ verzus izolácia /skorá dospelosť/ - problém nájsť si životného partnera, vytvoriť vzťah dôvery, dôvernosti a spolupatričnosti s iným jednotlivcom, ktorý poskytne možnosť sexuál. vyžitia, priateľstva, spolupráce. Cnosť láska.
- 7) Generatívnosť verzus stagnácia /stredný vek/ týka sa o usmernenie mladej generácie, ako rodičovská starostlivosť, verejná zodpovednosť za výchovu detí - cnosť starostlivosť.
- 8) Integrita verzus zúfalosť /neskorá dospelosť/ hodnotenie svojho života, akceptácia s pocitom dobrého prežitého života.

Teória Eriksona poukazuje vyváženej pôsobenia pudových a sociálnych činiteľov vo výchove človeka.

Psychoanalytická teória osobnosti: - tvrdí, že rozhodujúci vplyv na rozvoj osobnosti majú sily, ktoré sú vo vnútri samotného človeka.

S. Freud - predpoklada, že sú to fyziologické sily, predovšetkým sexuálnej povahy. Libido - psychická energia oživujúca všetky osobnostné funkcie, zohráva tu aj nevedomie.

3 podsystémy:

1. Id pôsobí s hlbín ľudského nevedomia a domáha sa uspokojenia svojich túžob, riadi sa princípom slasti, je iracionálne, nestará sa o potreby.
2. Ego na vedomostnej úrovni, je racionálne, riadi sa princípom reality, zvažuje činy a ich dôsledky a ukladá do predvedomia zabudnuté udalosti, osobné zážitky a neskôr sa môžu vybaviť.
3. Superego obsahuje vznútornené obmedzenia a zákazy, aj chválu, uložené z ranného detstva, pracuje na princípe dokonalosti /nemôžem si dovoliť slasť /

Holistická teória osobnosti: / grec. slovo holos - úplny, celok / - zdôrazňuje psychosomaticku jednotu a jedinečnosť osobnosti., vychádza s existencializmu, využíva tvarovú psychológiu a fenomenológiu. Predstaviteľ **A. Maslov** - špecifické potreby, potreby tvoria hierarchiu, sú usporiadané na kontinuu od najnižších po najvyššie /nižšie dostatočne uspokojené aby boli uspokojené vyššie/:

1. Potreby fyziologické - hlad, smäd, vyprázdňovanie
2. Potreby bezpečia - istoty, slobody od strachu, úzkosti a zmätku - oboje patria k nižším potrebám, zaisťujú fyziologické prežitie
3. Potreby lásky - potreba niekam patriť, potreba citového vzťahu.
4. Potreby úcty - potreba sebaúcty /mať vedomie vlastnej zdatnosti, zvládania životných situácií/, potreba úcty druhých (byť uznávaný, mať úspech) - oboje patria k vyšším potrebám - zaisťujú duševnú pohodu a rozvoj osobnosti

5. Potreba sebaaktualizácie - dôležitý pud, metapotreby, ktoré sú spojené s túžbou realizovať svoj najvyšší potenciál, s jeho sebazdokonaľovaním, sebarozvojom.

Fenomenologická teória osobnosti: pozerá na osobnosť zo vzťahového rámca jej vnímania.

Podľa A. Combsa a D. Snygga vnemové /javové/ pole je pre človeka celý vesmír, vrátane jeho samého, tak ako ich vníma v okamihu svojho konania. Jadrom javového ja je sebapoňatie (zovšeobecnenie poznatkov o sebe samom a postojov k sebe). Človek sa usiluje o adekvátne „ja“ schopné vyrovnáť sa úspešne s nárokmi života, potrebuje tieto znaky:

- 1) pozitívny obraz o sebe, vedomie vlastnej hodnoty a dôstojnosti
- 2) prijatie seba aj druhých - akceptovanie seba a vlastných aj nedokonalých zážitkov vedie k akceptovaniu druhých, k pochopeniu ich nedokonalosti.
- 3) otvorenosť voči zážitkom - umožňuje rast prostredníctvom zmysluplných zmien, tvorivý, nestrnulý prístup k životu.

Teória „Ja“

C. R. Rogers /humanistický psychológ/ - vypracoval koncepciu terapie zameranej na klienta, ktorá je základom výchovy zameranej na dieťa, stredom jeho teórie je pojem „ja“ zdôrazňujúci jednotu a jedinečnosť každého ľudského jednotlivca, vyzdvihuje ľudskú individualitu, tvorivú rozdielnosť namiesto konformity, individuality je sloboda, zodpovedná slobodná voľba. „Ja“ sa vyvíja postupne, môže zážitky:

- prijať tak, ako ich prežíva organizmus a tak ich symbolizovať v ja /kongruencia/
- poprieť ich alebo
- symbolizovať ich skreslene.

Kongruencia je podstatná pre vývin sebapoňatia, význam zohráva prijatie vychovávateľom, kladné prijatie prejavované dieťaťu.

C. Rogers dôraz na ľudské prežívanie, pravdivosť bez pretvárania a sebaklamu.

Koncepcie personálnej a sociálnej výchovy:

- dávajú sa do súladu s výchovou a vzdelávaním.
- koncepcie humanistické, ktoré sa usilujú o dosiahnutie sebaaktualizácie, sebarealizácie individua v podmienkach spoločnosti, holistickej, globálnej výchovy, rozvíjajúcej celistvú osobnosť. S. Birch rozdeľuje do 4 veľkých oblastí:
  1. Rozvoj osobnosti dieťaťa /zahrňujúci vedomosti, schopnosti i vlastnosti týkajúce sa seba samého/
  2. Rozvoj študijných schopností /od stratégií učenia sa až po sebareguláciu a seba výchovu/
  3. Príprava pre prácu a zamestnanie /od profesijnej prípravy až po medziľudské vzťahy/
  4. Príprava pre občianstvo v dospelosti /od poznania vlastného životného priestoru, po poznanie všetkých oblastí života ľudskej spoločnosti a schopnosti sa v nich realizovať, prijatie všeľudských hodnôt

Model od R. R. Olivara koncepcia prosocialnej výchovy /hlavne etickou výchovou/ Výchovná koncepcia má obsahovať základné výchovné ciele:

- úcta k sebe samému
- spôsobilosť tvoriť medziľudské vzťahy
- pozitívne hodnotenie druhých
- kreativita a iniciatíva
- schopnosť komunikácie a vyjadrenia vlastných citov
- interpersonálna a sociálna empatia
- schopnosť asertivity
- prosociálne správanie - pomoc, spolupráca, priateľstvo
- spoločenská a komplexná prasociálnosť - solidarita, nenásilie, občianska neposlušnosť, sociálna kritika

Morálny vývin osobnosti - osobnostný, sociálny, morálny vývin osobnosti spolu súvisia. Medzi najznámejšie koncepcie vývinu patrí Piagetova:

1. motorické a individuálne štádium/do 3r/ dieťa sa hrá podľa vlastného priania, motorických zvyklostí, sú to motorické schémy
2. egocentrické štádium/2-6/-napodobňuje pravidlá hry, ale individuálne ich využíva, keďže každý hrá sám podľa vlastných pravidiel, každý víťazom
3. začínajúca spolupráca /7-10/ - každý chce vyhrať nad spoluhráčom, z toho pramení potreba vzájomnej kontroly a zhodnotenia pravidiel, ktoré ale niekedy rozdielne interpretujú
4. kodifikovanie pravidiel /od 11r./ - pravidlá sú známe všetkým spoluhráčom, hra je presne riadená podľa nich, je tu zrejmy záujem o pravidla ako také.

Uvedenie si pravidiel v 3.štádiach:

1. individuálne rituály - zodpovedá motorickej a individuálnej hrovej praxe, väčšinou ide o rituály vymyslené dieťaťom a začiatok uvedenia si, ovplyvnený zvonka
2. heteronómne štádium - dieťa trvá na tom, že pravidla sú nedotknuté, avšak väčšinou sa nimi neriadi, vedomie a správanie sa rozchádzajú
3. autonómne štádium - pravidlo je chápané ako výsledok slobodného rozhodnutia, spočívajúceho na vzájomnej dohode, vyvíja sa bez tlaku niekoho, kto môže vnucovať svoj názor, predovšetkým medzi seberovnými partnermi a prítomnosť autorít je skôr brzdou ďalšieho vývinu.

Heteronómna morálka spočíva na morálnom nátlaku dospelých, na povinnosť sa díva ako na čosi vonkajšie, konanie podľa pravidiel dospelých je správne, ak ich poruší, je nesprávne.

Autonomná morálka spočíva naproti tomu v spolupráci detí medzi sebou, jednostranná úcta je nahradená vzájomným rešpektovaním. Ak je rešpektovanie silné žiada sa požiadavka aby sa správal jednotlivec tak aby sa druhý k nemu správali dobre - podarí prechod k autonomnej morálke.

Kohlberg: skúmal morálku na riešení morálnych dilem, týkajúcich sa spravodlivosti, mladým ľuďom. Zistil 6.stupňou ktoré za sebou kontinuálne nadväzujú a predstavujú 3.roviny morálneho usudzovania:

Predkonvenčná morálka - morálne hodnotenie sa zakladá na vonkajších, kvazifyzických udalostiach, potrebách (nie na osobách, normách):

1. stupeň je orientáciou na odmenu a trest - vyhýbanie sa trestu a prispôsobenie sa autorite s prevahou moci. trest môže potlačiť správanie ale neodstraňuje
2. stupeň účelové myslenie - správanie je konanie, ktoré je účelovo uspokojuje vlastné potreby, aj potreby iných / slušnosť, vzájomnosť, zmysel pre spravodlivosť sú prítomné, ale interpretované účelovo

Konvenčná morálka: morálne hodnotenie sa zakladá na preberaní správnych rolí, na dodržovaní konvenčného poriadku, na očakávaní druhých /skupinové, spoločenské normy/

3. stupeň zhoda s ostatnými - ide o orientáciu na normy určitej sociálnej skupiny, ktorá je pre jednotlivca dôležitá, zároveň skrýva veľa konfliktov medziľudských vzťahov, i sebou samým
4. stupeň na spoločnosť, na právo a poriadok, orientačný rámec tvoria autorita, pevné pravidla, zachovanie sociálneho poriadku, správne konať je plniť si povinnosť, obhajovať spoločenský poriadok, riadiť zákonmi, môže dôjsť k nehumannosti

Postkonvenčná morálka: - morálne hodnotenie sa zakladá na hodnotách, princípoch a normách, ktoré nezávisia od autority skupín či osôb, ani od vlastnej identifikácie s týmito skupinami ale od všetkých etických noriem

5. stupeň sociálnu dohodu a individuálne práva - zákony sú k blahu a majú chrániť práva všetkých, meradlo správnosti konania sú všeobecné individuálne práva a štandardy po kritike prijaté celou spoločnosťou, ešte existujú hodnoty a práva, ktoré majú absolútny charakter ako život a sloboda.
6. stupeň platné etické princípy - univerzálne princípy spravodlivosti, vzájomnosti, rovnosti ľudských práv a rešpektovaní dôstojnosti človeka ako jedinca, predpokladá koordináciu postojov spravodlivosti a láskavosti, požaduje blaho pre druhých, predpokladá identifikáciu, empatiu, vzájomne prevzatie rolí - je ideálom

Scott Peck /1995/ chápe morálny vývin širšie, ako vývin duchovnej integrity človeka, ktorá smeruje k integrite všeludskej až transcendentnej. Má 4.hierarchicky zoradené fázy.

1. fáza chaotická, antisociálna /konanie bez zásad s ohľadom len na vlastnú vôľu a príjemnosť
2. fáza skeptická, inštitucionálna - / človek pociťuje potrebu poriadku, inštitúcie, ktorá určí a dá tak pocit istoty, bezpečia -štat, cirkev, uznáva autoritu, prijíma pravidla bez výhrad
3. fáza skeptická, individuálna / človek reflektuje pravidla, kritizuje ich, zaujíma autonómny postoj k svetu, odmieta dogmy, aktívne hľadá zdôvodnenie/
4. fáza mystická, spoločenská / človek chápe nevyhnutné prepojenie všetkých vecí, ako aj ľudí prostredníctvom harmonickej všeludskej integrity, patrí do oblasti nepostihnuteľného tajomstvá, ktorá existenciu človeka v tejto fáze prijíma, neuniká pred ňou

Pupala - zameranie morálky je:

1. centrická na individuuum, subjektom /tvorcom a realizátorom/ morálky je individuuum samo pre seba - agoizmus.
2. Centracia na celé ľudstvo, ktoré je subjektom morálky, na morálne pre všetkých ľudí, na človeka ako takého - antropocentrizmus.
3. Rozšírenie centracie morálky na všetky živočíšne druhy, na celú prírodu.

Rozvoj osobnosti: východiskom je dieťa. Chápanie detstva a jeho hodnoty, ktorú považujú za mimoriadne dôležitú, ďalej chápanie samostatného pojmu rozvoja a jeho zdrojov, pri jeho naplnení nejde o celky, ktoré treba odučiť, aby bol všestranný, ale o jednotlivé stránky osobnosti, ktoré rozvíjať, aby bol celostnou osobnosťou.

Chápanie detstva: Helus - uvažuje v dvoch protikladných polohách, ktoré vyplývajú z preferovaného výchovného štýlu. Delí ich na extrémne póly :

- 1) Zrýchľujúci výchovný štýl - vyviest' čo najrýchlejšie z jeho detstva do dospelosti
  - detstvo je stratou času, nehodnotným obdobím /nemá hodnotu ako osobnosť/
  - tieto názory dieťa mimoriadne ohrozujú, hrozia preťažením, frustráciou, narušením osobnosti
- 2) Spomaľujúci štýl - je vyzrievanie tela i ducha, ktoré potrebujú dostatočný čas
  - má vysokú hodnotu, práve tak ako samostatné dieťa je hodnotnou osobnosťou
  - tento názor by mohol viesť i k nedostatku primerane náročných podnetov pre vývin dieťaťa v určitom veku

Medzi oboma stanoviskami je hlboký **dialektický rozpor**. Na jednej strane od útleho veku veľa podnetov, ktoré by zapájali do aktivity práve dozrievajúce funkcie a tak súčasne napomáha ich vývinu / bez podnetov dochádza k emocionálnej, rozumovej, sociálnej deprivácie, čo spôsobuje veľké škody vo vývoji /

Tento rozpor musí riešiť každý vychovávateľ - vytvárať dynamickú rovnováhu medzi vývinom pomerov, v ktorých dieťa žije a rozvojom samotného dieťaťa v týchto pomeroch a týmito pomermi

L. S. Vygotský - **dynamická rovnováha** - vývoj pomerov a rozvoj samotného dieťaťa. Podnety musia predchádzať vývoj. Zóna najbližšieho vývinu je postupne osvojovaná ak výchovno - vzdelávacieho pôsobenia - aktualizuje vrodene vývinové rezervy dieťaťa

- rešpektuje procesy zrenia, zodpovedajúce vyvíjajúce sa organizmu
- chrániť dieťa pred prílišným zaťažením a deformáciami jeho vývinu

- sprístupňuje dieťaťu v dostatočnej šírke, intenzite, a hĺbke všetky vývinové potencie, ktoré tkvejú mimo neho v materiálnom a sociálnom svete
- zrýchľujúce patrične vývinové procesy v dieťati tak, aby dieťa stačilo včas, bez zbytočných strát a pritom nenásilne využiť svoje možnosti.

Zóna aktuálneho rozvoja - predstavuje to čo už dieťa dokáže urobiť samé.

Úlohou učiteľa je pozorne sledovať vývin dieťaťa, spozorovať začiatok sezitivity určitého typu a ihneď poskytovať aktivity, úlohy

Úroveň rozvoja /zrenie, vývin, rozvoj osobnosti/

Vývin osobnosti je podľa Helusa jednotou 4 rovín vývinových zmien:

1. zrenie / biologický vývin / - najjednoduchšia forma evolučných zmien organizmu, prebieha podľa určitého vrodeneho programu na úrovni anatomicko-fyziologickej a prejavuje sa charakteristických zmenách správania
2. psychický vývin - nadväzuje na biologický, určitý stupeň zrenia / nervovej sústavy /, nástupom úlohy aktívnej autoregulácie vlastného vzťahu k okoliu, psychika sa vyvíja prostredníctvom individuálnej skúsenosti jednotlivca a stáva sa regulatorom,
- je determinovaný biologický, individuálnou skúsenosťou, získanou interakciou s prostredím.

3 temperamenty:

- A, typ ľahko vychovateľného dieťaťa - vyznačuje sa pozitívnym emočným naladením, pravidelným biorytmom, miernou intenzitou reakciou na podnety, pohotové prispôsobenie
  - B, typ ťažko vychovateľného dieťaťa - záporným citovým naladením, nepravidelným rastom fyziologických funkcií, vysokou intenzitou reakcií na podnety, pomalé prispôsobenie zmenám, vyhýbanie sa novým podnetom
  - C, typ pomalého dieťaťa - vyznačuje sa apatiou, nízkou úrovňou celkovej aktivity, pomalým prispôsobovaním, mierou mrzutosťou
3. rozvoj / socio-kultúrny rozvoj / - vstup nadindividuálnej dimenzie do vývoja jednotlivca, mnohonásobné sprostredkovanie spoločensko - historickej skúsenosti ľudstva, vstup do individuálnej psychiky a nastoľuje novú úroveň jej fungovania
  4. rozvoj osobnosti/ individuálny sebarozvoj /najvyššou úrovňou rozvoja, spočíva v tom, že jednotlivec sa sám programovo, aktívne a cieľavedome zameriava na vlastné sebarozvíjanie.

Rozvoj nie je len reproduktívny, ale tiež produktívny /Helus/

Stránky rozvoja a taxonómie výchovných cieľov - hierarchicky usporiadané od najnižších po najvyššie ciele. Pedagogické koncepcie, ktoré vychádzajú z orientácie na osobnosť vychovávaného sa zhodujú v názore, že vedomosti nie sú najdôležitejšie, ale pre život človeka majú väčší význam postoje, na základe ktorých koná a schopnosti, vďaka ktorým koná. Vedomosti sú dôležité nie ako konečný cieľ, ale ako prostriedok pre vytváranie schopností a postojov, pričom nejde o ich rozsah, ale o ich kvalitu, aj keď tieto 3 kvality musia tvoriť vyvážený komplex, predsa len ako cieľové kvality sú postoje, schopnosti uprednostené pred rozsahom vedomostí.

B.S.Bloom - **taxonómia výchovných cieľov** -taxonómia je klasifikácia predmetov a javov podľa ich prirodzených vzťahov, ide o hierarchické usporiadanie cieľov výchovy podľa prirodzenej postupnosti a nadväznosti podľa jednotlivých oblastí vývinu osobnosti, podáva postupný vývin jednotlivých stránok osobnosti a usiluje sa o celosť.

Tieto oblasti:

1. kognitívnu - rozvoj poznávacích procesov
2. afektívnu / nonkognitívnu, mimopoznávaciu / - rozvoj citov, vôle, postojov
3. psychomotorickú - rozvoj pohybových a zmyslovo - pohybových schopností

Ideálna je vyvážená kombinácia kognitívneho a afektívneho rozvoja osobnosti, čím lepšie dieťa vníma podnety z citovej stránky, tým viac chce vedieť, hlbšie preniknúť k podstate veci

Kognitívna oblasť / Bloom / 6 oblastí:

- 1) znalosť dieťa si vybaviť informácie, termíny normy, klasifikačné kategórie, kritéria, trendy, všeobecne i abstraktné poznatky i teórie prostredníctvom pamäťovej reprodukcie
  - 2) pochopenie - schopnosť v pravom doslovnom zmysle výrokom v slovnej, obrazovej, symbolickej podobe a previesť ich do inej podoby / preložiť do iného jazyka, vysvetliť vlastnými slovami, odlišiť podstatne od nepodstatného/
  - 3) aplikácia - použiť zovšeobecnenia a abstrakcie t.j. teórie, princípy, vzťahy, pojmy, pravidla v konkrétnych situáciách /formulácia cieľa - aplikovať, predviesť, zobrazit', vyriešiť/
  - 4) analýza - rozčleniť celok na časti pri rozpoznaní a pochopení ich vnútornej hierarchie, vzájomných vzťahov, zákonitosti, organizácie /formulácie cieľa - urobiť rozbor, rozčleniť, zatriediť, určiť príčiny, dôsledky/
  - 5) syntéza - skladať časti do nového celku, tvoriť vlastné správy, návrhy, plány, hypotézy riešení, obajvy, zovšeobecnenie /f.c. - vytvoriť, navrhnuť, organizovať, reorganizovať, vyvodit' závery, kategorizovať/
  - 6) hodnotenie - posúdenie hodnoty materiálu či metód na dané účely podľa vlastných, zadaných kritérií a to kvantitatívne a kvalitatívne /f.c. - zhodnotiť, zdôvodniť, porovnať, rozhodnúť, preverit', obhájiť/
- ☐ najvyššími poznávacími procesmi je tvorivé a hodnotiace myslenie, ktoré by malo byť vo výchove a vzdelávaní predovšetkým rozvíjané.

Afektívna oblasť cieľov výchovy:

- ☐ Krathwohl, Bloom, Masia - vypracovali taxonomiu výchovných cieľov v afektívnej oblasti.
- ☐ ide o rad kategórií v priebehu procesu zvnútorňovania
- ☐ je hierarchicky usporiadaná po 5 nasledujúcich krokoch:

- I. **Prijímanie podnetu** - nadobudol citovosť k existencii určitých javov a ochota prijať, alebo všímať
  - uvedomenie si podnetu/uvedomelosť je kognitívne správanie, iba v zmysle zobrať do úvahy situáciu, javy, bez poznania objektívnych charakteristík objektu/
  - ochota prijímať podnet / tolerovať aspoň podnet /
  - ovládaná alebo vybraná pozornosť/vnímanie bez napätia, jasné odlišenie od iných podnetov/
- II. **Reagovanie na podnet** - ide o odpovede, ktoré siahajú za púhe upriamenie pozornosti na jav, o aktívnu pozornosť, dostatočne zapojený, zúčastneným s javom. 3 úrovne od privolenia až po citové uspokojenie v odpovedi
  - súhlas s reagovaním/pasívny charakter, nechota ustúpiť - predpisy/
  - ochota reagovať/dobrovoľne konať, sám od seba bez nátlaku, podľa vlastného hlasu postupuje/
  - uspokojenie v danej činnosti /správanie sprevádzane emóciou, radosťou, radosť s hry/
- III. **Oceňovanie hodnoty** - vytvorenie kladného postoja, že vec, jav, správanie má cenu, vznútorňovaním sa na základe sociálnych vzťahov, aby sa stal vlastným kritériom hodnotenia, činnosť nie je motivovaná ale samotnou hodnotou / zúčastnenie sa /
  - akceptácia hodnôt /pripísanie ceny javu, emočné prijatie tvrdenia, osoba je vnímaná iným ako zastavajúca názor, angažovaná, ochotná byť identifikovaná/
  - preferencia hodnôt /nie je len identifikovaný ale aj angažovaný, že hodnotu sleduje, vyhľadáva/
  - presvedčenie o hodnote /niečo má význam, osoba nielen koná, usiluje sa presvedčiť iných, získať na svoju stranu, vzniká potreba, ktorá potrebuje byť uspokojená a je súčasťou motívu tohto konania/
- IV. **Organizácia hodnôt** - hodnoty sa viac a viac zvnútorňujú, prenikavé hodnoty, hľadá sa ich miesto v existujúcom systéme hodnôt
  - konceptualizácia hodnôt /znamená ako sa nová hodnota vzťahuje na predchádzajúce, ktoré už uznáva ako s nimi súvisí nová kvalita abstrakcie/
  - organizácia hodnotového systému /jednotlivec zoskupuje komplexy hodnôt, uvádza ich do zoradených vzájomných vzťahov, uvedomuje si dominantné hodnoty, vytváranie dynamickej rovnováhy/
- V. **Charakterizácia** - hodnoty sú organizované do pevného vnútorne konzistentného systému a ovládajú správanie človeka, koná podľa hodnôt, slov v súlade s činmi.
  - generalizovaná zameranosť - sústave postojov vnútornú konzistenciu, základná orientácia jedincovi zoradiť zložitý svet
  - charakterová vyhradenosť - vrchol procesu interiorizácie, predstavuje najširší pohľad, životnú filozófiu, svetonázor, systém hodnôt

Nonkognitívne funkcie osobnosti: M.Zelina v systéme **KEMSAK** ukazuje, v ktorých oblastiach a s akými cieľmi treba vo výchove pracovať:

K – kognitivizácia -cieľom je naučiť poznávať a myslieť, nejde o poznatky, ale spôsoby poznávania, myslenia riešenia problémov

E – emocionalizácia - cieľom naučiť cítiť a prežívať

M – motivácia - cieľom je rozvinúť záujmy, túžby, chcenia

S – socializácia - cieľom je naučiť človeka žiť s druhými a tvoriť progresívne medziľudské vzťahy

A – axiologizácia - cieľom je rozvinúť progresívnu hodnotovú orientáciu

K – kreativizácia -cieľom je rozvíjať tvorivý životný cieľ

Psychomotorická oblasť cieľov výchovy - A.J. Harrowová – najuplnejšie vypracovaná taxonomia - základné členenie od najjednoduchších schopnosti po najzložitejším:

- reflexné pohyby /bez vedomého chcenia/
- základné pohyby /nap. manipulatívne/
- perceptuálne pohyby /pohyby spojené s činnosťou zmyslov a s koordináciou s nimi/
- telesné schopnosti /vytrvalosť, sila, pružnosť, obratnosť/
- kvalifikované pohyby /od spôsobilosti začiatočníka po vysokokvalifikovaného profesionála/
- nondiskurzívna komunikácia /výrazový a interpretívny pohyb/

Rozvoj osobnosti a výchovy: aby výchova skutočne podporovala rozvoj osobnosti, je podľa Pelikana nevyhnutné akceptovať niektoré zásadné skutočnosti:

1. osobnosť sa rozvíja ako pod vplyvom spontánneho utvárania, tak aj pod vplyvom známeho pôsobenia, rozvoj každej osobnosti vyžaduje celkom individuálne chápanie každej osobnosti a vytváranie podmienok pre jej autonómny a svojbytný vývoj.
2. ak existujú situácie, ktoré môžu mať charakter kľúčového východiska pre reťazec ďalších situácií a tým aj ďalší rozvoj osobnosti, potom o výchove nemôžeme uvažovať len ako o zámernej cieľavedomej ceste presne za spoločnosť vymedzeným cieľom, ale aj ako o procese, ktorý môže mať situačno-orientačný charakter
3. situácia, ktorú jednotlivec subjektívne prežíva ako osobne významnú, ktorá zasahuje jeho ja
  - otvorenie sa dieťaťu pedagogickému pôsobeniu, situácii, inak končí možnosť ovplyvnenia, môže byť aj nesúhlas, len nie ľahostajnosť, pedagóg dosiahne pozitívnym vzájomným vzťahom.
  - získanie osobnej skúsenosti - účinnejšie ako slovné pôsobenie, všetko meria osobnou skúsenosťou, kt. iná ako skúsenosť dospelého

- možnosť slobodnej voľby, musí mať ,ak chce z logiky prežívanej situácie voliť optimálne riešenie, možnosť voľby variantov riešenia, učiť ho rozhodovaciemu procesu
- 4. Východiskom je pedagogická situácia, ktorá sa podoba bežnej situácii, len do nej vstupuje zámer pedagóga, použiť priame alebo nepriame pôsobenie
  - priame vych. pôsobenie spočíva v priamom pôsobení pedagóga na žiaka
  - nepriame pôsobenie sa organizuje skôr podmienky žiadúceho utvárania človeka, než priamo vychovávaný človek, vytvára skôr podmienky ovplyvňovania nie priamo žiaka, ale situácie.

Fázy výchovného pôsobenia:

- 1) **fáza situačná** - je kľúčová, dieťa sa dostáva do konkrétnych situácií, ktoré naňho pôsobia konkrétne podmienky, konkrétne motívy činnosti, ovplyvnené aktuálnymi potrebami, záujmami, hodnotami
- 2) **fáza fixačná** - pri opakovaní tých istých alebo modelovo podobných situáciách dochádza k upevňovaniu postojov, ale aj zvykov, ustálených reakcií na modelovo podobných situáciách, stabilizácia reakcií
- 3) **fáza generalizačná** dochádza k vytváraniu zovšeobecnených myšlienkových modelov situácií v psychike jednotlivca, využívajú sa v nej situácie, ktoré sú vonkajškovo rozdielne, ale blízke svojim vnútorným zameraním
- 4) **fáza osobnostne – integračná** - je relatívne dokončenie utvárania integrovanej a autentickej osobnosti celkovou integráciou jej celého doterajšieho vývinu, vzniká typ svojtýnej jedinečnej osoby.

Aktivizácia rozvoja /Podnecovanie a utlmovanie rozvoja osobnosti/.

Podľa Š.A. Amonašviliho v správnom čase aktivizovať tie sily, ktoré vyžadujú rozvoj, teda tie, ktoré sú v zóne najbližšieho rozvoja - ťažkosť tvorí podmienky pre prežívanie pocitu spokojnosti, pre radosť z poznania, ak dieťa neprežíva pocitu úspechu, pocit pohybu vpred, mizne motív učenia a poznávania.

Podľa Helusa - je možné rozvoj aktivizovať vonkajšími ale i vnútornými činiteľmi.

1.Zvonku:

- 1) + kultúrne obsahy/predstavujú celý svet civilizovaného človeka, všetko poznanie, všetky ľudské výtvyry /
  - človek si osvojuje skutočnosť v jej kultúrnom význame
  - kultúra je vonkajšou potenciou človeka, predstavuje ľudské možnosti, objektivizované a fixované v materiálnych a duchovných objektoch
- 2) + reč - je základným nástrojom, ktorý človeku umožňuje
  - a) aby mu kultúra bola osvojiteľne komunikovaná,
  - b) aby sa jej mohol zmocniť ako svojej individuálnej skúsenosti
  - c) aby s ňou mohol vnútorne pracovať
  - d) aby ju mohol takto obohatenú o vlastnú idividuálnu spätné komunikovať ďalej a objektivizovať.
- 3) + ľudská činnosť - činnosť ako hybná sila vývoja človeka sú organizované do genetických následných typov aktivít do vedúcich činnosti:
  - a) interakčná aktivita úplne malého dieťaťa, potreba mať s vnímaným dospelým kontakt
  - b) predmetne manipulačná činnosť - manipulácia s hračkou
  - c) hra a jej všetky druhy, konštrukčne, sociálne, kolektívne, s pravidlami, rečové, tvorivé, didaktické
  - d) učenie spolu so zmenou postavenia dieťaťa podľa jeho výsledkov, s rozvojom teoretického myslenia, s rozvojom sebariadenia
  - e) sociálne komunikatívna činnosť v procese uspokojovania spoločenských užitočných záujmov a prípravy na samostatný život
  - f) profesionálne učebná a poznávací činnosť spojená s voľbou a rozhodovaním, s prácou
- 4) + medziľudské vzťahy rôzneho druhu /priateľské, formálne, profesijne / ovplyvňujú rozvoj človeka od najútlejšieho detstva a majú zásadný vplyv na jeho osobnostné dozrievanie

2:Zvnútra:

1.potreba sebarozvoja /Maslow - potreby fyziologické, potreby bezpečia, istoty, lásky uznávania, úspechy otvára automatický cestu sebaaktualizáciu /vznútornenie rozvojové dispozície /vznútornené rozvojovo aktivačné alebo útlmové dispozície/

Rozvojové dispozície:

Aktivačné

1. perpektívna životná orientácia

- je dieťa vychovávané ,tak že za každý výsledok je odmeňované/niečo za niečo/

2. orientácia na činnosť

- ak sa dáva často na vedomie ,že chyby sú trestuhodné a poľutovaniahodné, ak sa spája zo zosmiešňovaním, ponížením, ak nasleduje za chybou trest vyvinie sa u dieťaťa orientácia na chybu, obmedzuje sa nápaditosť, tvorivosť - sebakontrola, úzkosť.

3. rozvinutý jazykový kód

obmedzený

- rozvinutý jazykový kód znamená vzťah k jazyku ako k prirodzenému živlu mentálnej činnosti, keď je reč vnímaná ako radostný spontánny prejav

4.pozitívne sebaopätie

sebaznehodnocujúci

- predstavuje vytvorený vzťah dieťaťa k sebe samému, vnímanie seba samého ako schopného alebo neschopného.

5. vnímanie seba ako úspešného

syndróm neúspešného žiaka

- ak sa vo vývoji objavia viaceré predchádzajúce útlmové dispozície, môžu vyústiť do syndrómu neúspešnej osobnosti, je to prežitkovo postojový komplex.

Vedenie rozvoja osobnosti:

Koncepcia „pupil guidance“ /preložené ako vedenie, sprevádzanie žiakov/. Cieľom je zabezpečiť pre žiaka také podmienky a aktivity, ktoré mu pomôžu individuálne a v rámci skupiny optimálne profitovať z toho, čo škola ponúka.

Podľa Diesová, ktorá vychádza z holandského programu guidance ma vedenie žiaka preventívny a kuratívny aspekt:

1. princípom preventívneho aspektu /p/ je zladit' vedenie vývinom žiaka, znamená takú prácu každého učiteľa, aby rozvoj žiaka bol optimálny, nebol ničím brzdený, aby sa žiak cítil v škole dobre, bezpečne, nebol diskriminovaný
2. kuratívneho aspektu /k/ - je byť službou žiakovi, včasne diagnostikovanie a signalizovanie problému, prijatie opatrení na pomoc žiakovi zo strany všetkých zainteresovaných, zabezpečenie podporného, alebo nápravného vyučovania, poradenstva v učebných, osobných problémov, rozhodovaním, zabezpečenie pomoci od špecialistov.

Vedenie žiaka má tieto hlavné oblasti:

- personálne a sociálne vedenie / bezpečne prostredie triedy a školy / p /, poradenstvo v triede a na škole /k/
- vedenie v súvislosti s vyučovaním / organizácia vyučovania, súlad s potrebami žiaka /p/ náprava porúch učenia a reči/k/
- vedenie v rozhodovaní /podpora sebavedomia, slobodného výberu /p/, zásah v prípade zlej voľby /k/.
- diagnostikovanie stavu rozvoja /zistenie stavu a spoločné prijatie opatrení/ p, k/
- intenzívny dialóg / spolupráca s rodinou a externými zariadeniami / p, k /

V školách s touto koncepciou platí, že potreby žiaka sú dôležitejšie ako pravidlá školy, koordinátor je člen vedenia školy, ale aj relatívne nezávislý, stará sa o to aby manažment školy realizoval rozhodnutia tímu špecialistov, zabezpečuje diagnostikovanie žiakov...

Personalizácia žiaka:**Obsah, podmienky personalnej a sociálnej výchovy a teoretické východiská:**

Žiak - je osobnosť neustále sa rozvíjajúca sa a potrebuje aktualizáciu svojich možností. Každý je osobnosť.

Žiak je osobnosť - svojbytná, neustále sa rozvíjajúca, potrebuje aktualizáciu možností a podnecovanie - postupne sa oslobodí od riadenia a prevezme svoj rozvoj – **sebarealizácia** / nachádzanie seba samého v zmysluplnej činnosti, plne uplatnenie a rozvinutie schopnosti Prucha, Walterová, Mareš / - zmysel **sebapoňatia** / je obraz seba samého, predstava o svojom ja, ako zovšeobecnenie poznatkov o sebe samom /

Sebapoňatie - vlastné zážitky, - hodnotiace súdy, ktoré v tejto interakcii jednotlivcov o sebe dostáva od druhých, pre neho dôležitých osôb. Podľa Balcara dáva odpovede na otázky, aký som /obraz Ja/, aký mam byť /hodnotenie Ja/, aký chcem byť /smerovanie/, čo môžem urobiť /schopnosti/, čo mám urobiť /rola/, je pre človeka nástrojom orientácie, ale aj stabilizácie a regulácie jeho činnosti, vplýva z toho, že sebapoňatie určuje, kto v skutočnosti sme, čo robíme, a čím sa staneme..

Sebarozvoj

Sebapoznávaci vzťah – sebapoznanie - súhrn informácií, ktoré má človek má o sebe a používa na opísanie seba samého, poznanie vlastných možností

Sebauvedomenie - sa človek vydeľuje z objektívneho sveta, uvedomuje si svoj vzťah k svetu, uvedomuje si seba ako osobnosť

Sebahodnotiaci vzťah sebahodnotenie - hodnotenie svojich vlastných činov, vlastností, schopností, názorov, motívom

Sebareflexia - predstavuje širšie sebahodnotenie, zamyslenie sa jednotlivca nad sebou samým, nad svojou osobnosťou, obzretie sa späť za svojimi činmi.

Sebaúcta - pozitívne prijímanie seba samého, cit rešpektu k sebe samému ako vedomie a prežívanie vlastnej hodnoty

Sebadôvera - kladný postoj k sebe samému, spojený s priaznivým hodnotením svojich možností a aktuálnej výkonnosti

Sebakritika - najmä verbalizované /vyslovené/ sebahodnotenie vlastných nedostatkov

Sebapretvárací vzťah sebamotivácia - je uvedomelé aktivizovanie svojich schopností, vôľových vlastností a ich nasmerovanie na určité ciele, ktoré chce dosiahnuť

Sebakontrola - nad vlastným konaním, ale aj myšlienkami

Sebaovládanie, sebadisciplína - kvalita osobnosti, ktorá sa prejavuje v schopnosti usmerňovať vlastné správanie v sociálnych situáciách

Sebazdokonaľovanie - vedome riadené zmeny, ktoré vedú k vyššej úrovni jednotlivých kvalít osobnosti

Sebavzdelávanie a sebavýchova uvedomelý výber vlastných cieľov v kognitívnej, afektívnej a psychomotorickej oblasti zdokonaľovanie osobnosti

Dorozumievací vzťah sebvýjadrenie - schopnosť vyjadriť vlastné vnútorné pocity, názory, presvedčenia, postoje

Negatívne sebapoňatie a teórie jeho utvárania:

Znížené sebahodnotenie dieťaťa môže byť spôsobené najmä dvoma skutočnosťami.

Teória atribúcie objasňuje, ako pripisovanie niektorých vlastností pri hodnotení pre dieťa dôležitými osobami môže viesť k tomu, že sa naučí spájať tieto vlastnosti so svojou osobou ako niečo, čo je skutočne podstatne charakterizujúce a začne si pripisovať túto vlastnosť aj sám.

Teória balancie autora F. Heidera, že navodená negatívna mienka o sebe a negatívny postoj k sebe vyvolávajú prejavy neschopnosti pri riešení úloh v danej činnosti.

Teória sebaoptvrdzujúcej predpovede, vysvetľuje, že predpoveď o budúcom výkone sa môže skutočne naplniť, ak jej človek uverí.

Prejav učiteľa 3 druhy - pozitívne a pred sa majú negatívny dosah na sebahodnotenie: Je to

- nadmerná chvála za úspech a nedostatočná kritika po neúspechu v ľahkej úlohe
- nadmerná pomoc pri riešení úlohy, najmä keď ju žiak nevyhľadáva a neočakáva

- výrazy súcitu pri neúspechu

Sebabaznehodnocujúce sebapoňatie je bludný kruh, sám bez pomoci učiteľa sa žiak s neho nedostane von.

Obrana sebapoňatia: Castello a Zalkund uvádzajú prehľad obraných mechanizmov:

- kompenzácia - neúspešný v určitej činnosti sa realizuje v inej
- útek do choroby - prejav emocionálneho napätia /bolesť hlavy/
- premiestnenie - prevedenie iritujúcich emócií na nezainteresované osoby
- útek do fantázie - žiak snívá o mimoriadnom úspechu v činnosti, v ktorej nemá úspech
- identifikácia - žiak používa gesta, výrazy a názory žiaka, ktorého obdivuje
- vzdor a odmietnutie - pasívny, aktívny odpor - nap. nevie písať diktáty roztrhne zošit od diktátov
- projekcia - prenášanie viny na niekoho iného za svoj neúspech
- regresia - návrat k formám správania pre nižší vývojový stupeň
- zámenková reakcia - mimoriadne neporiadny žiak začne neustále upozorňovať na dodržiavanie poriadku
- racionalizácia - zakratie nežiadúcich spôsobov správania prijateľným vysvetlením
- potlačenie - žiak skutočne zabudne odovzdať rodičom nepríjemnú informáciu
- fixácia - udržiavanie určitej reakcie aj keď sa ukázala jej neúčelnosť
- rezignácia, apatia - žiak, ktorý nebol vôbec pochválený plní ďalej svoje povinnosti bez záujmu a nedbanlivo
- útek - neúspešný žiak sa uzavrie do seba, alebo uteká zo školy
- agresia - pomsta za utýženie porážku potlačovaním, ovládaním a poškodzovanie druhých
- popretie skutočnosti - zatváranie očí pred skutočnosťou cieľom, vyhnúť sa znižovania svojich hodnôt
- superkonformita - po zlyhaní plnenie povinnosti vo zvýšenej miere a poistiť sa tak pred ďalšími výčitkami
- sebaobviňovanie - agresia obrátená do vnútra, sebaponižovanie, trestanie, ktoré odstraňuje možnosť aby tak urobili iní.

Posilňovanie sebapoňatia:

- zmena je najefektívnejšia vtedy, ak sa úsilie sústreďí na centrálnu oblasť mienky o sebe
- pomáhajú akékoľvek okrajové pozitívne skúsenosti, od vyvolania žiaka krstným menom po pochvalu jeho práce, lebo pomáhajú utvárať pocit vlastnej hodnoty
- v procese učenia možno posilovať sebapoňatie prostredníctvom personalizácie učenia, učením šitým na mieru žiaka, aby si mohol vybrať časť obsahu, metódy..
- hodnotiť žiaka v porovnaní so sebou samým, ako sa vyvíjal jeho pokrok

Stratégie budovania sebavedomia

- budovať pravdivý obraz dieťaťa o sebe, dobré sa poznať.
- nechať dieťa robiť často, čo robí dobre,
- dať dieťaťu možnosť prežiť úspech, chváliť ho priebežne
- viesť dieťa k uvedomovaniu si svojich silných stránok
- dôverovať, vyjadrovať pozitívne splniteľné očakávania,
- učiť dieťa vyrovnávať sa s kritikou, s odmietnutím a požiadať o pomoc
- preukázať prijatie a lásku každému dieťaťu

Postupy, ktoré devalvujú sebapoňatie podľa Mareša a Křivohlavého:

- nebrať žiaka na vedomie
- skákať do reči, prerušiť ho, rázne nastoliť inú tému
- osočovať, slovne napádať žiaka
- odbiť žiaka
- podozrievať ho
- jednať zo žiakom povyšenecky, s opovrhnutím, podceňovať ho, vyťahovať sa z pozície svojej socialnej roly
- urážať žiaka
- zahanbovať, strapňovať žiaka
- podviesť niekoho
- ohovárať žiaka pred ostatnými
- nedovoliť to, na čo je nárok
- demonštratívne preferovať niekoho, kto si to nezaslúži
- znehodnocovať žiakovo úsilie a pod.

Autoregulácia, hodnotenie a sebahodnotenie:

1. vnútorné zdroje vlastného konštituovania a vývinu, ktoré sa prejavujú v autentickej potrebe niečo so sebou urobiť, rozvíjať sa, je to jedná zo základných ľudských potrieb, potreba sebarozvoja.
2. Vonkajšia regulácia sa realizuje najmä prostredníctvom hodnotenia inými. Tento proces prebieha v týchto krokoch:
  - vnútorné prijatie hodnotenia - prijatie hodnotenia, vnútorný hlas s ním, je základom jeho budúcej premeny na sebahodnotenie a urýchľuje
  - premena hodnotenia na sebahodnotenie - vnútorné prijatie je vlastne už zárodkom sebahodnotenia, ak to prijalo potom akceptuje a prijíma aj normy, kritéria, na základe ktorých bolo hodnotenie uskutočnené
  - sebahodnotenie ako zdroj autoregulácie - začne jednotlivec pred seba stavať reálne dosiahnuteľné ciele, vynakladá úsilie na ich zvládnutie, dokáže ich splnenie zhodnotiť a postaviť si ďalšie.

Uvedomelá a premyslená koncepcia rozvíjania autoregulácie žiakov by mala obsahovať:

- ◆ učiť deti výberu podľa vlastných schopností
- ◆ učiť deti plánovať svoj postup, plánovať a rozdeľovať svoje úlohy, svoj čas
- ◆ učiť deti pevnej vôli ,dokončiť začatú prácu, plniť predsavzatia, prekonávať prekážky
- ◆ učiť deti motivovať sa k práci
- ◆ učiť deti uvedomelé oddychovať a relaxovať
- ◆ učiť deti sebahodnoteniu

Individuálny prístup vo výchove a vzdelávaní:

Žiak v triede je jedinečné individuum, každý ma iné potreby, iné vlastnosti a schopnosti. Ani dvaja žiaci v triede sa neučia úplne rovnako, preto učiteľ musí využiť vo výchove individuálny prístup. Hlavným zmyslom individualizácie je:

- 1) aby každé dieťa malo z výchovy a vzdelávania čo najväčší zisk pre rozvoj vlastnej osobnosti.
  - 2) nepripustiť, aby žiadne dieťa zlyhalo, naopak zabezpečiť, aby každé mohlo byť úspešné
- musí učiteľ čo najviac prispôbiť vyučovanie jednotlivým žiakom
  - vzdelávacie a výchovný postup začína uvedením si stanovením, aké sú vzdelávacie, emocionálne alebo sociálne potreby žiaka
  - potreby žiaka sú ,ktoré už nastali t.j. sú v zóne aktuálneho rozvoja, nie je možné prehliadať, ak ich neuspokojíme

Individuálne odlišnosti žiakov a štýly učenia:

- ◆ vzdelávanie, emocionálne a sociálne potreby sa líšia podľa individuálnych odlišností:
  - dominantného spôsobu vnímania
  - dominantného typu inteligencie, dominantnej mozgovej hemisféry
  - osobného pracovného tempa
  - prevládajúceho typu temperamentu
  - osobných preferencií, emocionálnych, vôľových, sociálnych a charakterových kvalít

Spôsoby vnímania:

F.Vester - učebné typy podľa preferujúceho vnímania pri učení:

- sluchový typ - naučí čo počuje
- zrakový - naučí to čo vidí /deje, obrázky/
- učenie čítaním - naučí čítaním textu, pojmov
- hmatový - aby sa naučil, potrebuje s predmetmi a prístrojmi manipulovať
- kombinovaný - využíva viaceré spôsoby vnímania

Typy inteligencie:

Podľa Američana **Gardnera** - je inteligencia súbor schopností riešiť problémy, nájsť riešenie.

Každý človek má 7 inteligencií pričom len niektorá je dominantná:

1. **rečová / verbálna /inteligencia** / ľavá hemisféra / - radi píšú, vymýšľajú fantastické príbehy, radi čítajú, dobrá pamäť na mena, miesta, dátumy, ľahko analyzujú, a syntetizujú slová, vyhovuje pojmové mapovanie, učia sa počúvaním, vyslovovaním, opakovaním informácií.
2. **Zraková – priestorová** / pravá hemisféra / - radi majú umelecké aktivity, filmy, ľahko sa orientujú v mapach, tabuľkách, schémach, plánoch. Pekne kreslia, radi skladačky. Učia sa vnímaním vizuálnych obrazov, kreslením, predstavovaním, názorne vyučovanie, vizualizácia písaného textu
3. **Logicko – matematická** /ľava hemisféra/ - baví počítanie, rýchlo riešia aritmetické príklady, obľubujú šach, logické hádanky. Učia sa vnímaním štruktúry logických, matematických vzťahov
4. **Fyzická** /pohybová - ľavá a pravá hemisféra / - schopnosť používať svoje telo na sebayjadrovanie a dobre narábať s predmetmi, obľuba - šport, pohybové aktivity, potreba dotknúť sa ľudí s ktorými komunikujú. Disponujú s manuálnymi zručnosťami /šitie, rezba / Učia sa fyzickým znázornením, fyzickým pohybom, hmatateľnou skúsenosťou
5. **Hudobná** /pravá hemisféra/ - najviac odlišuje od ostatných. Reč si prekladajú do rytmických modelov, kývu sa v rytme učiteľových slov, pamätajúsi melódie, hrajú na hudobných nástrojoch, Učia sa pri hudbe, v podobe melódie, hudobnej asociácie.

6. **Interpersonálna** /sociálna/ - majú veľa priateľov a medziľudských vzťahov, v konfliktoch robia uzmieriteľov, veľa pochopenia pre iných, obľubujú diskusie, skupinové hry, úlohy. Najefektívnejšie sa učia od druhých, keď sami učia iných
7. **Intrapersonálna** /osobná/ - zmysel pre nenávisť, pôsobia dojomom, že žijú vo vlastnom vnútornom svete, majú vlastný štýl. Efektívne sa učia pomocou prežívania, spojené informácie osobnými zážitkami a spomienkami.

Osobné tempo:

- môže byť rýchle, pomalé, priemerné
- závisí od temperamentu a od neuropsychického zrenia
- temperament je vrodený nedá sa zmeniť

Bloom - neexistujú žiaci dobrí alebo zlí, ale žiaci ktorí sa učia **rýchlejšie** alebo **pomalšie**.

- overil, že žiaci za týchto predpokladov môžu získať podobné vlastnosti a schopnosti:

+ dostatok času/pomalí ž. o 10%-20% viac/

+ vhodnú metódu učenia/tú ktorá vyhovuje konkrétnemu dieťaťu/

☐ vypracoval koncepciu „master learing“ /majstrovské učenie/

- v triede sa nepracuje frontálne ale individuálne, po etape skupinového vysvetlenia a skupinových alebo individuálnych inštrukcií, nasleduje etapa precvičovaním, potom testovanie
- stačia iba dva testy a vychádzajú zo zásady Mastery learning, že žiakovi treba:
  - tak dlho individuálne objasňovať veci, pokiaľ to potrebuje
  - poskytovania toľko opakovania, koľko potrebujú
  - presne definovať schopnosti a ciele, ktoré má dosiahnuť, aby sa správne precvičovalo, aby podľa nich dali zostaviť dobré testy
  - poskytovať presnú spätnú väzbu, prečo neuspel, aby sa mohol zdokonaľiť
  - umožniť ľubovoľný počet pokusov pri testovaní

Typy temperamentu:

Súhrn vlastností, určujúcich dynamiku celého psychického života, prežívania, správania t.j. tempo, priebeh, intenzitu psychických stavov, procesov, činnosti. Dimenzie tvorí rýchlostná a emocionálna zložka psychologických javov.

- **Sangvinik** - prevažne veselý, schopný riešiť problémy s určitým prehľadom a ľahkosťou, je dynamický, aktívny, má rád zmenu činnosti, potreba rozvíjať hlbších priateľských vzťahov
- **Melancholik** - slabou odolnosťou voči záťažovým situáciám, potrebuje svoje stabilné prostredie, zmena ho frustruje, ťažko sa prispôsobuje, potrebuje veľkú starostlivosť po telesnej a duševnej stránke, tiež pomáha druhým
- **Cholerik** - veľmi energický, aktívny, značne vzrušivý, vybuchujúci niekedy zlostný, agresívny, ťažko sa prispôsobuje, neznáša iróniu, hlboko ho to zraňuje
- **Flegmatik** – prejavuje predovšetkým pomalosťou, má ťažkosti, keď sa vyžaduje rýchle reagovanie, je pokojný, rozvážny, schopný zvládnuť záťažové situácie, láska je trvalá, treba prebúdzat' záujmy, pestovať záujmy, rozširovať záujmy

Individuálny prístup: 3 dimenzie:

I. s akým počtom žiakov učiteľ pracuje, veľkosť skupiny

II. akú rolu pri situácií zaujíma učiteľ /dôležité aké možnosti riadenia vlastného procesu učenia sa dostane žiak/

III. aký priestor, v ktorom sa žiaci môžu pohybovať

Učiteľ, veľkosť skupiny a slobodná práca:

- ☐ pracovať s celou triedou s hľadiská počtu v triede /hlavné slovo vo vydávaní pokynov, vysvetľuje, pozornosť sa sústreďuje naňho, frontálna práca neumožňuje žiadnu individualizáciu
- ☐ môže rozdeliť triedu na skupiny
- ☐ môže pracovať aj s jednotlivcom/individuálny dialóg, dáva mu osobitné pokyny alebo otázky
- ☐ individualizácia môže pracovať podľa vlastných spôsobov učenia

Vyučovanie - žiaci si sami riadia svoju prácu - slobodná práca

Individualizovaná škola

Rob to sám

Výber v určitom rámci

Kognitívny rozvoj
Obsahy, metódy, prostredie
Samostatnosť práce
Variabilita triednej organizácie
Variabilita škol. organizácie

rozvoj nezávislej osobnosti
vedenie žiaka, klíma
spôsoby zoskupovania žiakov
spojenie so životom a spoločnosťou
pluralita organizácie

Socializácia žiaka

- socializácia je celoživotný proces, ktorého si jednotlivci osvojujú špecifické ľudské formy správania a konania, jazyk, poznatky, hodnoty, kultúry a začleňujú sa tak do spoločnosti.

Sociálny vývin dieťaťa sa delí do troch etáp /Pruha, Walterová, Mareš/:

1. etapa, v ktorej sa dieťa identifikuje s matkou a nachádza tak stabilitu vzťahov v spoločnosti

2. etapa, v ktorej sa dieťa snaží osamostatniť, nájsť svoje miesto v sieti sociálnych vzťahov

3. etapa, v ktorej sa dieťa začleňuje do širších sociálnych vzťahov a systému socializovaných rolí v škole, v rodine, v sociálnych skupinách

Podľa D.C. Clellanda – **psychosociálny vývin** prebieha v 4. nadväzujúcich štádiách, ktoré delí podľa zdrojov, a cieľov sociálnej motivácie, môže byť samotný subjekt /Ja/ alebo sociálny objekt /druhý/

1.štádium sociálnej závislosti - závislosť na druhých, prijímanie starostlivosti subjektom (zdroj motivácie ty druhý, cieľ = ja)

2.štádium autonómie - snaha o sociálnu nezávislosť (zdroj motivácie = ja, cieľ = ja)

3.štádium sebarealizovania v sociálnej sfére, súperivosť, snaha vyniknúť (zdroj motivácie = ja, cieľ = druhý)

4.štádium vzájomnosti - kooperácia a prosociálne správanie(zdroj motivácie = druhí, cieľ = druhý)

Podľa Selmana, ktorý sformuloval **konceptiu vývinu sociálnych perspektív** do 5 stupňov na základe vyvíjajúceho sa vzťahu medzi vlastným pohľadom a perspektívami druhých.

Úroveň 0-**egocentrické alebo nediferencovaná** - prejavy človeka nerozlišuje medzi svojím a cudzím pohľadom

Úroveň 1-**subjektívna alebo diferencovaná perspektíva**, ktorá chápe rozdiel medzi svojím a cudzím pohľadom

Úroveň2-**sebareflekujúca alebo recipročná perspektíva**, ktorá chápe seba voči druhému ako subjekt, pozerá na seba z pozície druhého

Úroveň 3-**vzájomná perspektíva** a perspektíva tretej osoby, ktorá je schopná zaujať pozíciu tretej osoby k medziľudským vzťahom

Úroveň 4-**spoločenská** alebo hlbinná perspektíva, ktorá chápe medziľudskú perspektívu ako systém, spoločenský nadhľad

Naznačené teórie poukazujú na veľký význam **sociálnej dimenzie výchovy** pre celkový rozvoj osobnosti, pre jeho personalizáciu, pre jeho mravný vývin, plnohodnotný život. Znamená rozvinúť u žiaka všetky druhy vzťahov k ľuďom:

- poznávací - získať vedomosti o medziľudských vzťahov a sociálne skutočnosti
- pretvárací - získať spôsobilosti sociálneho styku, nadväzovania, upevňovania, zlepšovania ale aj prerušovania medziľudských vzťahov, schopnosti prosociálneho správania sa
- hodnotiaci - získať prosociálne, pozitívne postoje k ľuďom ,pripravenosť obhajovať práva druhých i svoje vlastné, asertívne postoje
- dorozumievací - získať spôsobilosť dorozumievania sa s ľuďmi najrôznejším spôsobom

Sociálna spôsobilosť - Švec

- konverzačne /komunikačné, pozdravy, aktívne počúvania/
- priateľská /poďakovanie, pomoc, darovanie ,spolupráca/
- špeciálne – situačné /kritizovať, prijať kritiku, asertívna komunikácia/
- schopnosť riešiť sociálne problémy /kolektívne vyjednanie, presvedčenie/
- iné spôsobilosti

Sociálne vzťahy a sociálne spôsobilosti premyslene rozvíjať:

- kooperatívny spôsob výchovy a vzdelávania
- rozvoj prosocialnosti a asertívneho správania

Kooperatívny spôsob výchovy a vzdelávania – znamená vedome pracovať so sociálnymi situáciami pri výchovných a učebných úlohách v škole a využívať tieto situácie k efektívnejšiemu učeniu a rozvoju osobnosti .Existujú 3 typy výchovy a vzdelávania sociálnej závislosti:

- kooperatívny /spolupracujúci/
- kompetitívny /súťaživý/
- individualistický /sám pre seba/

Kooperácia

-existuje vtedy, ak žiaci chápu, že môžu dosiahnuť svoj cieľ len vtedy, keď aj ostatní žiaci, s ktorými sme spojení v úlohe dosiahnu cieľ.

-má dva základné typy: Ako pomoc - jedná osoba asistuje druhej, je pre ňu typická skôr práca vo dvojiciach, tutorstvo, roly sú nevyrovnané /jeden učí, druhý sa učí/

+ako vzájomnosť - cieľ aj proces práce sú zdieľané všetkými účastníkmi, členovia majú väčšinou rovnocenné postavenie a spolu zodpovedajú za splnenie cieľa

Znaky kooperatívneho učenia:

1. Pozitívna vzájomná závislosť -žiaci sú spojení so svojimi spolužiakmi tým spôsobom, že nemôžu uspieť ak neuspeli ostatní, koordinácia úsilia:
  - spoločnými cieľmi skupiny,
  - úlohami, ktoré nemôže splniť jednotlivec
  - rozdelením rolí v skupine /čiastková zodpovednosť/
  - rozdelením informačných zdrojov /každý ma časť informácií, ktoré treba zložiť/
  - vhodne volenou odmenou

2. interakcia tvar v tvár v malých 2-6 člených skupinách pred sebou adresáta a dostáva od neho spätnú väzbu
3. osobná, individuálna zodpovednosť - výkon je každého jednotlivca zhodnotený a využitý pre celú skupinu, všetci majú zo spoločnej práce úžitok
4. využívanie interpersonálnych a skupinových schopností a ich ďalší rozvoj - v skupine sa postupne vytvárajú základné kooperatívne schopnosti, poznať sa, dôverovať, otvorene komunikovať, akceptovať druhých, aktívne počúvať, pomáhať
5. reflexia skupinovej činnosti - v skupine sa stále realizuje posudzovanie účinnosti alebo neúčinnosti postupu, spoločné plánovanie, rozhodovanie o vlastnej činnosti, predpokladom efektivity skupinovej práce

Kooperatívna hra - pre úspech a správny priebeh sú dôležité komponenty:

- kooperácia - existuje spoločný cieľ, spoločný pohyb k cieľu, pomoc jeden druhému, pocit zisku pre všetkých
- akceptácia, súhlas - každý ma úlohu potrebnú pre splnenie cieľa, napomáha zvyšovaniu sebadôvery, pocit šťastia
- začlenenie - uspokojenie potreby aktivity, spoluúčasti, potreby niekam patriť
- radosť - spoločná, zdieľaná radosť je väčšia radosť

Riadenie kooperatívnych aktivít - znamená aby časť riadenia učebnej činnosti prešla s učiteľom na vedúceho skupiny vyžaduje dobré riadenie:

- ❖ výber úloh, ktoré sú vhodné pre kooperatívne učenie,
- ❖ tvorba dobrých skupín
- ❖ určenie dostatočného času na prácu skupiny
- ❖ zavedenie pravidiel skupinovej práce
- ❖ rola učiteľa ako vodcu, poskytujúci pomoc, keď ju potrebujú

Úlohy majú spĺňať tieto požiadavky:

- ❖ spájajú poznávacie a sociálne požiadavky a ciele
- ❖ skupinová učebná činnosť prináša lepšie výsledky ako organizovaná
- ❖ je v nich možnosť rôznych pohľadov na tému.....
- ❖ motivujú všetkých členov skupiny, rozhodovali o zaujímavých otázkach
- ❖ sú výzvou k použitiu vyššej úrovne reči
- ❖ vyžadujú produktívne, kritické a tvorivé myslenie

Pravidla spoločnej práce: /Gibsová/

- pozorné počúvanie
- nevysmievanie sa /ocenenie/
- právo zdržať sa
- dôvera

Vývinové procesy v stálych skupinách a rola učiteľa: - podľa Karnsovej -

- utváranie - formálnejšie osobné vzťahy, rezervovanosť, opatrnosť (učiteľ uplatniť direktívnejšie riadenie, určiť pravidla, rozdeliť role)
- búrenie - nezhody v skupine, vzpieranie sa vedúcemu skupiny (učiteľ pomenovať a odstrániť konflikty, pomôcť vedúcemu skupiny pozitívnymi prístupmi)
- vznik skupinových noriem - akceptovanie a začlenenie odlišnosti, prijímanie spätnej väzby, uplatňujú potreby My (učiteľ podporuje spoločné poslanie)
- výkonnosť - efektívnosť práce skupiny, spolupráca, angažovanosť, dôvera (učiteľ môže delegovať vlastné právomoci na skupinu, vedúceho)

Úloha učiteľa pri riadení skupiny, ako zabezpečiť aby každý žiak spolu so skupinou prechádzal a prežíval:

- fáza **vtiahnutia** - skupina členovi vyjadriť sa, hovoriť o svojich pocitoch, vyjadrovať svoje túžby, - vytvára pocit vtiahnutia do skupiny
- fáza **vplyvu** jednotlivci ovplyvniť chod skupiny, rozhodovanie, začínajú kritizovať, učia sa súhlasiť aj argumentovať
- fáza **spolupatričnosti** - výsledok pocitov docenenia nápadov jednotlivca a jeho užitočnosti pre skupinu, dieťa je hrdé na svoju prácu v skupine, i na prácu celej skupiny

Kooperatívne schopnosti - Karnsová:

- uvedomiť si potrebu schopnosti /prečo je dôležitá, ukázať výhody/
- formulovať rozumové zdôvodnenie /pochopiť schopnosť, ako ,kde sa v živote využíva
- prebrať alternatívy a zvoliť stratégiu /ktoré metódy, cvičenia sú vhodné/
- precvičovať schopnosť /modelovo alebo v skutočnom živote/
- uskutočniť osobné zhrnutie a závery /diskusia, čo sa podarilo, čo treba zmeniť/
- učiť tieto schopnosti ostatných /viest' deti aby naučili tieto zručnosti niekoho iného/

Prosociálne postoje a správanie:

- prosociálny je taký človek, ktorý pociťuje radosť a bolesť druhých ako svoju vlastnú a to ho motivuje, aby urobil niečo pre druhých a vtedy, keď za to neočakáva odmenu.

Základným princípom je „Nerob nič iným, čo nechceš, aby robili oni tebe“.

Olovári charakterizoval základnými ľudskými kvalitami a schopnosťami:

- úcta k sebe, pozitívny záujem o seba, prisúdenie dôstojnosti seba aj iným, sebaúcta
- schopnosť utvárať dobré medziľudské vzťahy, nadviazať kontakt, pozdraviť, poďakovať, opýtať sa, viesť rozhovor
- pozitívne hodnotenie druhých ľudí, chváliť a oceňovať druhých, pripisovať im pozitívne vlastnosti, uprednosťovať pozitívne aspekty
- schopnosť komunikovať s druhými a vyjadriť vlastné city, uvedomenia si vlastného prežívania a jeho prejavenie druhým
- schopnosť pochopiť druhých, empatia interpersonálna i sociálna,
- asertivita, schopnosť zostať sám sebou a pritom bez konfliktov uplatniť svoje potreby
- ochota pomáhať druhým, rozdeliť sa, spolupracovať, prevziať zodpovednosť a starostlivosť o druhých
- tvorivosť a iniciatíva, schopnosť riešiť problémy, predstavivosť, flexibilita, nezávislosť myslenia,

Podľa Vyrosta a Slamenika sú **príčinou prosociálneho správania**

- 1) sociálna výmena
- 2) sociálne normy reciprocie /pomoc tým ktorí nám pomáhajú/, sociálna zodpovednosť /pomôcť tým ktorí to potrebujú bez očakávania opätovnosti/
- 3) Empatia /viac cítime s druhými a preto poskytujeme pomoc/

Podpora prosocialnosti s učiteľom:

- prijať dieťa také aké je, osvojiť priateľský pohľad
- indukčná disciplína - usmerňovanie dieťa na dôsledky, ktoré má jeho konanie, mravné zásady
- atribúcia prosociálnosti – pripisovať pozitívne prosociálne vlastnosti, dôvera
- nabádanie k prosociálnosti - povedať čo majú urobiť pre druhých
- oceňovanie prosociálnosti
- viesť k spolupráci

Asertivita:

- je taký spôsob správania a konania, ktorým človek úprimne, otvorene a primerane situácií presadzuje svoje myšlienky, názory, postoje a cit, aby neporušil svojimi právami práva iných

Pasívne správajúci sa človek podraduje požiadavka druhých, uprednostňuje ich ciele, a práva na úkor svojich vlastných

Agresívne konajúci človek ,ponižuje ostatných,ironizuje,útočí na ich sebadôveru,preto mu ľudia často vyhovejú.

Základné asertívne ľudské práva

- 1) Právo sám posudzovať svoje správanie, myšlienky, pocity, nieť sám zodpovednosť za ich dôsledky /nezáleží na hodnotení druhou osobou ale na nás/
- 2) Právo neponúkať žiadne ospravedlnenie svojho správania /nepoužívať nadbytočné ospravedlnenie,/
- 3) Právo sám posúdiť, či a na koľko som zodpovedný za riešenie problémov druhých
- 4) Právo zmeniť svoj názor
- 5) Právo byť nezávislý na dobrej vôli ostatných /naše správanie nemusí byť schvaľované zo všetkými/
- 6) Právo povedať ja neviem
- 7) Právo robiť chyby a byť za ne zodpovedný /naučiť sa zvládať svoje chyby bez emócií/
- 8) Právo robiť nelogické rozhodnutia /správanie človeka môže mať vlastnú logiku, druhý to nemusí akceptovať/
- 9) Právo povedať „ja ti nerozumiem /človek nemusí byť schopný predvídať pocity a prania druhých osôb, preto má právo žiadať vysvetlenie/
- 10) Právo povedať „je mi to jedno“ /človek má právo nedbať na to, aby bol perfektný podľa definícií kohokoľvek, čo je perfektné pre iného môže byť nepriateľné/
- 11) Právo sám rozhodnúť , či jednať asertívne alebo nie

Asertívne správanie sa dá naučiť a rozvíjať, rôznymi programy výcviku, komunikačné techniky, prostredníctvom, ktorého predchádzať konfliktom.

Vzťah učiteľa a žiaka ako podmienka výchovy:

- vzťah dvoch ľudí je tým hlbší, čím viac uspokojuje potreby oboch partnerov
- žiaci budú mať k učiteľovi tým lepší vzťah, čím viac bude vzťah uspokojovať ich vzdelávacie, emocionálne a sociálne potreby
- dobré vzťahy si musí človek zaslúžiť, trpezlivo budovať, získať si úctu skúsenosťou, empatiou alebo úsilím a nie odmeňovaním či trestom
- prežívanie vzťahu znamená, že sa nechávam ovplyvňovať, otvárať sa pôsobeniu druhého človeka
- vzťah s deťmi znamená umenie stretnúť sa s deťmi tam, kde sa práve nachádzajú

Výchova ako pomáhajúci sociálny vzťah:

- humanistická pedagogika definuje výchovu ako vzťah dvoch ľudí, vzťah hrá vo výchove rozhodujúcu úlohu, musí to byť vzťah, ktorý pomôže dieťaťu rásť, v ktorom samotné dieťa a dostane priestor na rozvíjanie seba samého.

- existujú 2 druhy pozitívnych sociálnych vzťahov:

- 1) partnerský vzťah, ktorý charakterizujú:
  - rovnocennosť postavenia dvoch partnerov, každý je nezávislý subjekt
  - vzájomnosť medzi partnermi ,dobrovoľný vstup do vzťahu
  - obaja partneri dávajú, aj dostávajú

2) pomáhajúci vzťah = na vyrovnanosť postavenia partnerov /jeden silnejší, skúsenejší, aktívnejší/

➤ dospelý dáva bez podmienok /ak kladie podmienky, nejde o pomáhajúci vzťah/

➤ vzťah je službou dieťaťu

Partnerský vzťah obsahuje:

- medziosobnosnú /interpersonálnu/dimenziu

- výchovnú dimenziu nejde o spätnú väzbu ale smerovanie, o spoločný postup za výchovný, vzdelávacím cieľom

- obidve dimenzie pomáhajú vzťahu

1. Medziosobnostná dimenzia pomáhajúceho vzťahu

Podľa Rogersa **základné podmienky tohto vzťahu:**

Realnosť vychovávateľa = autentická osobnosť = má úctu k sebe, pozná vlastnú hodnotu, tým priznáva vlastnú hodnotu i druhým, aj deťom, má zdravé sebedomie a pozitívny vzťah k sebe, vie čo chce, má svoje ciele

□ má otvorené vedomie k vlastným zážitkom a skúsenostiam, schopnosť vyrovnávať s nimi, cítiť, čo jej umožňuje precítiť cítenie detí, chápať ich, vnímať ich problémy, prežívať skutočnú radosť s ich úspechu

□ má schopnosť realistický, pravdivo vnímať svet, seba, iných bez skresľovania, bez predsudkov, prostredníctvom čoho sa učí novým skúsenostiam, pocitom a postojom

□ cieľavedomé rozvíja stále svoje schopnosti, stále sa zdokonaľuje, rastie ako človek

akceptácia dieťaťa – treba rozumieť jeho úplné prijatie, také aké je

= tolerancia znamená ochotu a schopnosť pripustiť u ostatných iné spôsoby myslenia a konania než vlastné a uznať ich za možné, vhodné alebo správne.

= dôvera má psychickú podstatu v prijatie niečoho osobnosťou ako istoty na základe autority jeho prameňa

□ empatické porozumenie - empatia, je taká schopnosť osobnosti pomocou, ktorej sa osobnosť v rámci komunikácie s druhým človekom vie vžiť do jeho duševného stavu, na základe tohto vžitia vie vycítiť a pochopiť v tom druhom také emócie, motívy a snahy, ktoré tento človek nevyjadruje v slovách priamym spôsobom a ktoré nevyplýva zákonitým zo situácie medziľudského vzťahu.

□ oslobodenie od obmedzujúceho hodnotenie = sloboda človeka - závažnou podmienkou kvalitného medziľudského vzťahu je istá nezávislosť, - nejde o slobodu pohybu a rozhodovania, ale predovšetkým o oslobodenie od vonkajšieho ohrozenia, ktoré človek zabráňuje pozitívne sa meniť a rásť, pretože ho núti zaoberať sa svojim strachom a napätím a spôsobmi obrany voči nemu.

Existujú 4. základné spôsoby riešenia problémov vo vzťahu = odchod -aktívne, deštruktívne, snaha zachovať si sebaúctu za cenu zničenia vzťahu

= dohoda - aktívne, konštruktívne, snaha zachovávať si sebaúctu, ale aj vzťah

= trpezlivosť - pasívne, konštruktívne, snaha zachovať vzťah aj cenu straty sebaúcty

= ľahostajnosť - pasívne, deštruktívne, nie je snaha zachovať, konanie nie je zámerne ani na vzťah, ani na sebaúctu

2. Výchovná dimenzia pomáhajúceho vzťahu

- vzťah oboch je vedený /riadený/ smerom k vytýčeným výchovným a vzdelávacím cieľom

A) - spôsob riadenia pedagogického procesu - Amonašvl „riadiť pedagogický proces z pozície samostatného dieťaťa, usmerňovať ho v súlade s potrebami jeho najsilnejších vnútorných síl, jeho záujmov. Vychovávateľ by mal byť profesionál práve v oblasti lásky k deťom, v nádeji, dôvery, lásky, znamená to

- žiť životom detí, rozumieť im, prežívať s nimi ich radosť a starosť, rozdávať pocit, že s učiteľom je dobré

- dobrotu, srdečnosť, veľkodušnosť, trpezlivosť

- rozdávať pocit istoty a bezpečia, pocit, že vychovávateľ vie pomôcť, dôstojne vyriešiť konflikt, prepáčiť previnenie, odpustiť, nepripustiť zlyhanie

- mať rad každé dieťa, radovať sa z každého úspechu, tento pocit dať najavo a tým rozdávať vieru vo vlastné sily a optimizmus

Rovnosť šancí = rôznosť prístupov, teda individuálny prístup a individualizácia vyučovania

B) Adekvátne komunikácia so žiakmi

C) Autorita učiteľa

= spôsob, akým učiteľ vyjadruje svoje postavenie

= kompetentnosť jeho vyučovania

= úroveň riadenia triedy

= účinnosť jeho prístupu k nežiadúcemu a rušivému správaniu žiakov, riešenia konfliktov

Formálna autorita vychádza z hierarchie sociálneho postavenia, teda z učiteľovej roly

Podľa G.Pettyho skôr dodržiavaním troch nasledujúcich zásad:

T - telesná blízkosť – vstup do osobného priestoru žiaka

O – očný kontakt - dívať sa žiakovi priamo do očí

P – položenie otázky – vhodná otázka je lepšia ako urobiť prednášku

Neformálna autorita vychádza z osobnosti učiteľa - skutočne prejavovanie záujmu o prácu žiakov, o ich záujmy a individualitu, bez toho, aby sa učiteľ snažil byť jedným nich:

- oslovovať dieťa menom, zdvorilo poprosiť, poďakovať
- poznať podrobne každého žiaka, individuálne s nim komunikovať, usmievať sa naňho, zaujímať sa o jeho záujmy, pocity, názory
- oceňovať osobné príspevky žiaka do vyučovania, snahu niečo sa naučiť, nikoho nezosmiešňovať
- stanoviť jasné pravidla a dôsledne ich uplatniť
- profesionálny prístup k vyučovaniu, dobrá príprava, včasný príchod a koniec
- vyberať také metódy, aby sa každý žiak mohol aktívne zapojiť
- byť trpezlivý, kľudný, využívať humor

Štýl výchovy - podielu učiteľa a žiaka na riadení výchovy žiaka, 3 štýloch výchovy:

- a) **direktívny /autokratický, imperatívny**, ktorému sa v súlade s definíciou autority nepresne hovorí aj **autoritatívny/**
  - riadenia učebného alebo výchovného procesu formou pokynov, príkazov, zákazov, ktoré dieťa musí nevyhnutne splniť, ak ich nesplní bude trest
- b) **demokratický – nedirektívny /zúčastnený/**
  - charakteristický uznávaním osobnosti detí, ich zapojením do celého procesu výchovy a skôr spolupráce s nimi
- c) **liberálny – nedirektívny**
  - spoľahnutie sa vychovávateľa na samostatnosť detí a poskytuje im veľký priestor na slobodnú prácu a slobodné rozhodnutie

Uplatnenie toho ktorého štýlu závisí:

- od osobnosti vychovávateľa
- od detí, osobností v skupine, ich vyspelosti
- od konkrétnej situácie, typu činností a úloh

Podľa Zelinu, Pilkievicza štruktúra štýlu výchovy založená na dimenziách:

- akceptácia - nepriateľstvo
- odmeňovanie /pozitívna stimulácia/ -trest /negatívna/
- náročnosť - nenáročnosť
- kontrola - sloboda

Ich kombináciou možno charakterizovať rôzne štýly:

- demokratická výchova, charakterizuje láska, akceptácia, náročnosť, zriedkavá kontrola, odmeňovanie
- nadmieru starostlivá výchova, charakterizuje silná láska a akceptácia, nízke požiadavky, častá kontrola, odmeňovanie
- liberálna výchova, charakterizuje láska a akceptácia, nízke požiadavky, zriedkavá kontrola, odmeňovanie
- prísna, autokratická, ktorú charakterizuje nepriateľstvo alebo chýbanie akceptácie, vysoké požiadavky, častá kontrola, trestanie
- odmietajúce, ktorá neakceptuje, a odmieta aj tým, že nepovažuje dieťa za schopné

A podľa Zelinu - nedirektívny štýl učiteľovej práce sa pozitívne prejavuje najmä pri dosahovaní vzdialených cieľov, vedie viac k samostatnosti, vyššej ochote, k tvorivosti, vytvára viac kontaktov zo strany žiakov smerom k učiteľovi., vyžaduje od vychovávateľa premyslené postupy, ako dostať dieťa k samostatnosti. **Súhrn charakteristík** tvorivého, kooperujúceho, láskavého, ale súčasne náročného, takýto vychovávateľ:

- toleruje city, potreby, záujmy, individuálne odlišnosti detí, svojský štýl, správanie a konanie, iné názory, než sú jeho vlastné, diskusiu o problémoch, chyby a omyly
- podporuje samostatné myslenie a konanie dieťaťa, vyhľadávanie problémov a informácií, mnohorakosť a netradičné riešenie problémov, pozitívny vzťah dieťaťa k poznávaniu, pozitívne neformálne vzťahy detí k nemu, spolupráca medzi deťmi, potrebu dieťaťa po sebazdokonaľovaní
- vyžaduje aktívnu, uvedomelú disciplínu a zodpovednosť, vlastný názor, hodnotenie, sebahodnotenie dieťaťa, aby dieťa pochopilo podstatu svojej činnosti, aby dieťa poznávalo seba, príčiny svojich chýb a nedostatkov, prednosti vlastné i svojich spolužiakov
- očakáva a tvorí podmienky pre úspech každého dieťaťa, zvedavosť a otázky detí, diskusiu a otvorenú komunikáciu, podnetné nápady a kritiku
- odmieta slepú poslušnosť a vynútenú aktivitu, atmosféru strachu a napätia, zosmiešňovania a škatulkovanie detí, spokojnosť s priemernosťou, nesamostatnosť a konanie iba na výzvu, názor, že všetko má byť jednoznačné..

Hodnotenie žiaka a rozvoj osobnosti

- podstata, druhy a zásady
- hodnotenie je pripisovanie alebo upieranie hodnoty, význam nejakého javu tým, kto hodnotí - subjektom hodnotenia, tomu koho, alebo čo hodnotí - objekt hodnotenia

Funkčným princípom procesu hodnotenia je porovnávanie objektu hodnotenia s reálnym alebo ideálnym vzorom, s prítomnosťou, absenciou alebo stupňom reálnej alebo ideálnej hodnoty, vnímanej tým kto hodnotí.

Objekt hodnotenia /činnosť žiaka/ môžeme porovnať

- s objektívnou normou ide o porovnávanie žiaka s normami, ktoré sú určitým spôsobom objektivizované, štandardizované, určené ústredné - výsledok je potom ovplyvnený kvalitou a dokonalosťou objektívnej normy

- so subjektívnou normou o porovnanie žiaka s ideálnou predstavou /poňatím /úspešného žiaka, ktorú si vytvára každý učiteľ či už vedome alebo nevedomé vo vlastnom vedomí – hodnotenie je potom ovplyvnené učiteľovými nárokmi a subjektívnymi preferenciami
- -so subjektom samotným porovnanie žiaka s úrovňou vlastných možností a schopností ,alebo so sebou samým v čase, teda s vlastnou úrovňou v predchádzajúcom období, výsledok hodnotenia je potom ovplyvniteľný vlastnými možnosťami a schopnosťami žiaka a jeho vlastným pokrokom v čase

Hodnotenie žiaka v škole je potom vyjadrením faktu, mienky alebo postoja učiteľa /žiaka/ žiakovi o jeho výkonoch, činoch a prejavovaných vlastnostiach na základe objektívnych kritérií a subjektívnych preferencií ako aj na základe individuálnej alebo sociálnej vzťahovej normy /Kosová/

Cieľom - dosiahnuť sebarozvoj žiaka a jeho podmienkou je reálne sebahodnotenie vlastných možností a schopností, potom hlavným zmyslom hodnotenia žiaka je, aby sa žiak naučil hodnotiť svet, ale predovšetkým sám seba.

Vnútorý proces hodnotenia podľa rôznych aspektov podľa Blooma - **dva odlišné typy hodnotenia:**

- Sumatívne hodnotenie - „výsledkov výučby či rôznych didaktických programov z hľadiska celkových postupov /Prucha, Walterová, Mareš/ alebo periodické posúdenie prospechu žiakov po dokončení konkrétnych učebných jednotiek
- Formatívne hodnotenie ako priebežné ,ktorého je cieľom získať informácie o priebehu procesu, jave, o aktuálnom stave, momentálnej výkonnosti, diagnostikovať príp. závary, odchýlky, typické chyby tak, aby bolo možné včas poskytnúť spätnú väzbu všetkým zúčastneným, urobiť potrebné zmeny a odstrániť prípadné nedostatky.

Zásady humanisticky orientovaného hodnotenia

1. **Individuálny prístup** v hodnotení - posudzovanie výkony žiaka podľa jeho vlastných možností a schopností, teda pomer medzi výkonom a schopnosťami dieťaťa, podľa toho aký posun urobilo, ako využíva svoje potenciály
2. **Otvorenosť hodnotenia** voči rozvoju dieťaťa, predpokladá používanie formatívneho hodnotenia v každej práci a realizáciu sumatívneho hodnotenia len v určitých obdobiach, - flexibilita /možnosť zmeny hodnotenia po zmene podmienok počas procesu učenia a rozhodujúce hodnotenie uskutočniť ,až keď dieťa zvládne určitý celok učiva s ohľadom na osobné tempo
3. **Pozitívna orientácia hodnotenia** - úlohou školy a každého učiteľa dosiahnuť, aby každé dieťa bolo úspešné.
4. **Komplexnosť hodnotenia** na celostný rozvoj osobností, teda nielen na osvojene poznatky, ale i neschopnosti a postoje, nielen na kognitívnu stránku osobností, ale i emocionálnu , sociálnu, či mravnú
5. **Tendencia k sebahodnoteniu** a aktívny podiel dieťaťa a hodnotení dieťa sa aktívne môže podieľať na hodnotení vo viacerých aspektoch
6. **Objektívizácia hodnotenia** - ako subjektívnu činnosť je možné objektivizovať, učiteľ by mal dobre poznať sám seba, aby mohol obmedzovať pôsobenie vlastných subjektívnych vplyvov na hodnotenie.

Vplyv učiteľa na hodnotenie a tým aj na osobnosť žiaka

Učiteľovo poňatie úspešného žiaka:

- individuálne, každý učiteľ má túto predstavu odlišnú podľa toho, čo subjektívne preferuje
- nemusí byť plne uvedomované, čo sťažuje jeho identifikáciu a zmenu
- funguje ako subjektívna norma, učiteľ svojich žiakov porovnáva s touto predstavou a podľa toho, ako jej vyhovujú, ich aj hodnotí

Na odlišnosti poňatia úspešného žiaka medzi učiteľmi vplyvajú nasledovné faktory:

- výchovno-vzdelávacia koncepcia školy /rozdiel v Waldorfskej škole a tradičnej/
- požiadavky vyučovacieho predmetu - porovnanie medzi matematikom a hudobníkom
- vlastná koncepcia vyučovania – osobné názory na výučbu
- individuálne osobnostné charakteristiky na učiteľa - vlastné vedomosti, názory atď. ktoré vyúsťujú do individuálnych požiadaviek a individuálnej predstave o žiakovi

Preferenčné postoje učiteľa: Podľa Pelikana 3.základne premenne vzniku preferenčných postojov

1. objektívne podmienky - niektoré negatívne podmienky vyučovacieho procesu, kt. znemožňujú učiteľovi dobre poznať svojich žiakov /veľký počet žiakov v triede/
2. Osobnosť učiteľa - o jeho subjektívnu koncepciu žiaka, takého žiaka chce vlastne vychovať
3. Osobnosti žiaka - sú také črty ,na základe ktorých je učiteľom preferovaný, pretože tieto črty ovplyvňujú úsudok aj ďalších vlastnostiach žiaka

Subjektívne chyby hodnotenie - chyby metodologického charakteru:

- ak nedodržíme zákon vzájomnej súvislosti javov - hodnotíme ,vyslovujeme hodnotiace súdy bez poznania príčin, podmienok a súvislosti
- ak nerešpektujeme, že všetko sa vyvíja - hodnotíme na základe jednorazového preverenia bez ohľadu na to, čo danému javu predchádzalo, ak vyslovujeme uzavreté súdy o vlastnostiach žiaka
- ak nerešpektujeme zákony premeny kvantity na kvalitu - neakceptujeme, nahromadené kvantitatívne znaky /pocit úzkosti/ sa môžu premeniť na kvalitatívne znaky /si lenivý/, ak sa zvnútorňujú s atributáciami tak sa takými stavajú
- ak nerešpektujeme dialektiku objektívneho a subjektívneho - vydávame subjektívne pohľady za objektívne hodnotenie, nerozlišujeme subjektívne chyby

- ak neakceptujeme teóriu diferencií - hodnotíme bez ohľadu na rozdiely medzi žiakmi v individuálnych cieľov, prostriedkoch, podmienkach

Na základe rozličných zvláštností fungovania ľudskej psychiky:

- schematické typizovanie
- očakávanie učiteľov
- chyby atribúcie
- halo – efekt /prvý dojem/
- predsudky – vlastne predstavy alebo prebratý neoverený názor iných ľudí, že deti z istých vrstiev, alebo rasy majú isté vlastnosti
- tradície - vplyv dlhodobých skúseností, ľudové múdrosti
- figúra – pozadie istá neschopnosť vydeliť figúru od pozadia,
- analogizácia - analogické skúsenosti, chyba vzniká ak učiteľ na základe skúseností, kt. mal s určitým dieťaťom, vyslovuje nedostatočné overené hodnotiace závery o vlastnostiach a schopnostiach iného žiaka
- tendencia k priemeru pripisovať hodnoteným osobám skôr strednú intenzitu vlastnosti
- sympatie a antipatie - sympatickým osobám pozitívne vlastnosti ako nesympatickým
- rigidita myslenia - neschopnosť a neochotu zmeniť svoj názor
- neschopnosť správneho vnímania - vychádza z vyberovosti vnímania, pri ktorom si človek viac všímať argumenty, ktoré ho zaujímajú alebo potvrdzujú jeho predpoklad
- neschopnosť empatie - neschopnosť vcítiť sa do situácie dieťaťa, hodnotí učiteľ z pozície dospelého
- vplyv povahy učiteľa - preferovanie tých názorov, ktoré sám má hodnotiaci - „podľa seba súdím teba.“
- bezprostredné psychické stavy - vplyv nálady, únavy, choroby, vlastných problémov

Podľa Helusa 4-5 typov žiakov

1. žiaci **výborní**, spolupracujúci
2. žiaci **schopní**, ale v určitom smere obtiažny /leniví/
3. žiaci **dobrí**, vďačný, ale malo schopní - slabé výkony, ale sympatizuje učiteľ
4. žiaci vyslovené **problémoví** - konflikty
5. **neurčitý**, málo diferencovaný súbor, žiaci ktorý ničím nevyznačujú, nemastný - neslaný

Typizovanie je škodlivé :

- je schematické uprednostňuje stereotypný a šablónovitý pohľad na žiakov, neumožňuje pohotovo reagovať na individuálne zvláštnosti žiaka
- je implicitné - nepremyslené, nezdôvodnené, pretože je založené na dojmoch a pocitoch
- je determinujúce – najzávažnejší znak, učiteľ tým ako žiaka typizuje, tak ho aj determinuje

Pygmalion - efekt, alebo **Efekt sebaotvrdzujúcej predpovede** jav v škole, keď učitelia svojim očakávaniami o žiakoch prejavovanými postojmi k nim, môžu skutočne ovplyvňovať ich učebné výkony. Vo vzťahu k neprospiievajúcim žiakom sa prejavili nasledovné tendencie /Hvozdič/

+ podozrievavý postoj – pochybnosti o čestnosti, pridávanie ďalších otázok pozitívneho hodnotenia

- netrpezlivý postoj - vytrvanie situácie nátlaku a psychického stresu
- príliš používanie represíí a trestov - nadmerné strašenie, karhanie, trestania
- nadmerné zapájanie žiakov do súťaženia a ustavičné porovnávanie výkonnosti
- zanedbávanie a nevnímanie si slabších žiakov

Chyby atribúcie sú chyby v procese pripisovania príčin konania druhých ľudí, teda ako učiteľ príčiny výkonov interpretujú, či ako stabilné, alebo nestabilné, vnútorné, alebo vonkajšie, kontrolovateľné, nekontrolovateľné

Koncepcia slovného hodnotenia

Úplne iná koncepcia hodnotenia, ktorej podstatou je individuálizácia hodnotenia

Univerzalita pre túto oblasť pedagogickej činnosti jednoducho neexistuje

Koncepcie slov. hodnotenia - dobré poznanie žiaka presne zaznamenané

- ◆ každodenné formatívne hodnotenie
- ◆ každodenné sebahodnotenie žiakov
- ◆ záverečné slovné vysvedčenie

Diagnostikovanie dieťaťa

Postupy pri každodennom formatívnom hodnotení

- vplyv na rozvoj osobnosti
- poskytovanie spätnej väzby
- formulovaná emocionálne neutrálne
- formatívne slovné hodnotenie je komunikované prevažne vo verbálnej podobe
- používať popisné vyjadrovanie namiesto posudzujúceho
- reagovať podporujúcim spôsobom
- neodovzdávať nechcené informácie
- nepoužívať deštruktívnu stimuláciu, ani pozitívnu, negatívnu
- koncepcia slovného hodnotenia používa formy hodnotenia:

- +ústne slovné hodnotenie - neverbálna komunikácia
- +písomné hodnotenie - písomný komentár k práci žiaka
- +symbolické hodnotenie - hodnotenie ktoré napomáha sebahodnoteniu a ukazuje dieťaťu ako sa blíži k cieľu
- +prezentácia výsledkov práce žiakov ako vecný prameň hodnotenia

Postupy pri rozvíjaní sebahodnotenia žiakov

- prognózujúce sebahodnotenie, výber činnosti na základe vlastných schopností
- sebahodnotenie priebežné a záverečné po ukončení činnosti

Sebahodnotenie pri slobodnom výbere činnosti:

- počet úloh, ktoré chce splniť - odhad času
- obťažnosť úloh - reálny odhad
- poradie úloh - rieši ľahšie úlohy, získava sebadôveru
- materiál k úlohám - poznáva, kt. typ pomôcky mu najlepšie vyhovujú
- miesto - aké podmienky mu pri práci najlepšie vyhovuje
- partnera - potrebuje pomoc druhých, alebo vie sám pomáhať

Priebežné sebahodnotenie – sebakontrola /autokorekciu/

Záverečné sebahodnotenie žiakov - po ukončení činnosti, tematického celku

Postupy pri záverečnom slovnom vysvedčení - aký postup urobil žiak vpred za obdobie školského roka-

- 1. časť popisovať osobnostný rast, jeho jedinečnosť, 2. časť vypovedá o výsledkoch dosiahnutých v jednotlivých učebných predmetoch, o vzťahu k predmetu, o tom čo bolo zvládnuté
- slovné koncipované slovné vysvedčenie - vyhnúť sa rutinným formuláciám a frázam, stráca na vierohodnosti, nepostihuje individualitu dieťaťa
- formalizované slovné vysvedčenie - vypisujú sa podľa predpísaných formulárov, vytvorených školou

Prostredie podnecujúci rozvoj osobnosti žiaka

Podľa Douškovej – Wagnerovej sa klíma prejavuje

1. v dimenziách vzájomných vzťahov
2. v dimenziách rozvoja jedinca/dosahovanie osobných cieľov/

Klímu tvoria:

- dobré vzťahy - emocionálne bezpečie - citovo teplé prostredie
- efektívne vyučovanie v podnikateľskom duchu
- dobré riadenie triedy - zavedenie systémov a pravidiel
- disciplína - nutný poriadok pre učebnú činnosť

Emocionálne bezpečie triedy - uspokojené jeho základné potreby

- zvyšovaná žiakova sebaúcta
- žiak má určitú slobodu rozhodovania
- v triede vládne rovnosť šanci a spravodlivé „právo“
- radosť a humor

Efektívnosť vyučovania ako predpoklad dobrej klímy

- efektívnosť vyučovania výrazne zvyšuje dobrá motivácia, podľa Pattyho zvyšovať na základe hesla **FOCUS** /ohnisko, stredobod/

F – fantázia - úlohy podporujú zvedavosť, záhadné, tvorivé

O – ocenenie - pochvaly po vykonaní práce

C – ciele - dosiahnuteľné, prítlačivé, individuálne podľa schopností

U – úspech - ciele podľa schopností umožňujú získať úspech slabším

S – zmysel - chápu zmysel učiva pre život, pre seba samých

Prístupy k vedeniu triedy

- **behaviorálny prístup** vychádza z myšlienky, že budúce správanie človeka je určované dôsledkami, ktoré malo jeho správanie v minulosti:

- riadene poskytovanie odmien
- dodržiavanie pravidiel - odmena, trest
- asertívna disciplína - zavedený systém pravidiel
- pristihnutie pri dobrom správaní - pochvalou posilňuje správanie
- zmluvy - čo a v ktorom termíne to vypracuje, odmena za vykonanie práce

H.Gimona - **spolupráca prostredníctvom komunikácie**, nedorozumenie sú odstránené kongruentnou komunikáciou:

- vyjadrovanie rozumných a jasných oznámení
- neprehľadať pocity
- odbúravanie stereotypu a šablónovitého myslenia

- rozvážne používanie chvály
- budovanie prostredia spolupráce
- dať prechod pocitom hnevu
- schôdzky triedy /komunity/
- individuálne rozhovory so žiakom

Pravidlá života v živote v triede a zaužívané postupy:

- pravidlo života v triede /prijateľnosť správania dobré- zlé/
- pravidlá má zavádzať učiteľ so žiakmi demokraticky
- pravidla musia byť účelné, apelujú na zdravý rozum

Zmyslom je:

- maximalizovať spolupracujúce správanie, minimalizovať nespôlpracú
- zistiť bezpečnosť a pohodlnosť učebného priestoru
- zamedziť rušenie v triede a jej okolí
- udržať prijateľnú úroveň slušnosti
- neúčelné, nadbytočné pravidlá majú nevhodné pedagogické dôsledky

Disciplínu treba chápať ako slobodne prijatú autoritu určitého poriadku

Prevencia vyrušovania - systematická prevencia nevhodného správania, tými to stratégiami:

- -vedenie triedy, pravidla, rutinne postupy ,
- organizácia vyučovania vytvára podmienky pre učenie a potláča rušivý element
- priestorovo usporiadanie triedy
- cieľavedomá výučba sociálnych zručností, kooperatívnych zručností, prosocialne správanie, asertívne, zdvorile ,slušné správanie
- dobre poznanie žiakov, čo na nich platí, zisťovanie záujmov
- využívanie neverbálnych techník

Typy rušivého správania a riešenie problémov

Podľa Dreikusa podľa cieľa konania:

- upútavanie pozornosti - neuspokojená potreba niekam patriť
- boj o moc - zúfalý pokus získať si uznanie a byť dôležitým členom skupiny
- snaha o pomstu - zosmiešniť učiteľa, ublížiť mu
- hľadanie súcitu - žiak sa nesnaží splniť úlohu, prosí o pomoc, fňuká

Takéto emočné napätie, krivdy, vyhrážky sú **spúšťacím mechanizmom konfliktu** podľa Kyriacou má :

- učiteľ zostať spokojný, predpoklad ukludní sa aj žiak
- stlmiť situáciu pokojným slovom, humorom
- byť si vedomý emocionálneho vzrušenia, nekonať ihneď
- využiť sociálne spôsobilosti, môže byť zhrozený a nevie výjsť zo situácie
- navrhnúť riešenie, ktoré umožní obom stranám zachovať si tvár

Petty - odporúča v rozhovore so žiakmi tieto kroky:

- nájsť skutočné jadro problému
- dohodnúť riešenie, spýtať žiaka ako chce problém riešiť, podať návrh
- stanoviť cieľ, zhrnúť presne čo ako kedy urobiť
- uskutočniť hodnotenie, dať žiakovi na vedomie, že sa zaujímať učiteľ bude, ako sa vec vyriešila a uskutočnila